

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ О. А. Павлик

Реєстраційний № _____

«__» _____ 2023 р.

«__» _____ 2023 р.

РОЗВИТОК ІНІЦІАТИВНОСТІ І ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗПОМ-22
спеціальності 013 Початкова освіта
Петренко Вікторії Сергіївни

Керівник

д. пед. наук, доцент кафедри
початкової освіти

Кучер Світлана Леонідівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Петренко Вікторія Сергіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ ТА ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	9
1.1. Психолого-педагогічні особливості розвитку ініціативності та творчості молодших школярів.....	9
1.2. Розвиток творчості та ініціативності, як завдання уроків образотворчого мистецтва у початковій школі.....	21
1.3. Педагогічні умови розвитку творчості та ініціативності учнів на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі.....	30
Висновки до розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ ТА ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА.....	37
2.1. Зміст роботи на уроках образотворчого мистецтва з розвитку ініціативності та творчості учнів	37
2.2. Діагностика рівня розвитку ініціативності та творчих здібностей молодших школярів	44
2.3. Впровадження експериментальної системи роботи з розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва.....	56
2.4. Аналіз та інтерпретація результатів дослідно-експериментальної роботи.....	66
Висновки до розділу 2.....	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах реформування вітчизняної сфери освіти одним із пріоритетних завдань державної освітньої політики є всебічне сприяння формуванню інтелектуально розвиненого, компетентного, творчого та адаптивного до нових викликів покоління молоді, представники якого були б здатні усвідомлено діяти в різних життєвих ситуаціях, ініціативними у прийнятті рішень та спроможні свідомо нести за них відповідальність.

Так, у Законі України «Про освіту» (2017 р.) людина проголошується як найвища цінність суспільства, тому спрямованістю держави є забезпечення всебічного розвитку людини як особистості, її талантів, здібностей (інтелектуальних, творчих та фізичних), а також формування в неї тих цінностей, які є необхідними для її успішної самореалізації [44]. Аналогічні положення регламентовані й в положеннях Законів України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) [44], «Про дошкільну освіту» (2001 р.) [41], Концепції Нової української школи (2016 р.) [46], Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) [42], Національній доктрині розвитку освіти (2019 р.) [43] та в інших нормативних документах у сфері регулювання освіти.

З огляду на це, перед сучасними педагогами поставлено важливе завдання щодо розвитку в учнів пізнавальної активності, самостійності, ініціативності, креативності та здатності й внутрішньої мотивації до різних видів діяльності, зокрема художньо-творчої, що відповідає запитам сучасного життя.

Молодший шкільний вік – це важливий етап у розвитку особистості дитини, виступаючи своєрідним «трампліном» між дошкільним дитинством, коли дитина пізнає світ у грі, та отрочеством, під час якого яскраво вираженим є бажання дитини бути самостійною, ініціативною та приймати власні рішення у життєвих ситуаціях та проблемних питаннях.

У початковій школі одним із навчальних предметів, які дуже люблять учні, є уроки образотворчого мистецтва, під час яких вони мають змогу зануритися у світ прекрасного, відчути емоції та почуття митців через

змішування фарб та фактур на картинах, доторкнутися та пізнати таємниці створення скульптур тощо. Саме на уроках образотворення діти здатні втілювати свої творчі задуми та ідеї, використовуючи різні художні матеріали, обмінюватися думками та розкривати свій творчий потенціал.

Проблематика розвитку ініціативності та творчих здібностей особистості розкривалася у наукових розробках багатьох учених у сфері культурології, педагогіки, психології. Так, сутність понять «творчість» та «творчі здібності» розкривають такі дослідники, як Д. Богоявленська, Є. Ільїн, В. Каменський, В. Козленко, С. Макшанов, К. Роджерса, М. Холодна, Н. Хрящева та ін.

Різні аспекти розвитку ініціативності у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку вивчалися такими науковцями, як: О. Лук'янченко, О. Макарук, В. Павленко, О. Савченко, О. Турченко та ін.

Аналіз української та зарубіжної літератури дав змогу визначити низку недоліків, що становлять перепони у забезпеченні розвитку ініціативності та творчого потенціалу дітей в умовах початкової ланки школи, зокрема використання типових освітніх програм та методик початкової школи, які не спрямовані на розвиток ініціативності кожного учня та розкриття в ньому його внутрішнього потенціалу, формуючи творчу самобутню особистість. На жаль на недостатньому рівні використовуються стратегії критичного мислення та творчі завдання, які б сприяли формуванню мотивації дітей до творчої діяльності.

Більше того, попри достатню кількість психолого-педагогічних та методичних публікацій питання розвитку ініціативності та творчості молодших школярів є недостатньо дослідженим, а проблема особливостей організації освітнього процесу на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі, спрямованого на розвиток творчої ініціативи та творчих здібностей дітей – маловивченим. Все це зумовило обрання нами теми магістерського дослідження **«Розвиток ініціативності і творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва».**

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування, розробка та практичне впровадження системи роботи з розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1) з'ясувати психолого-педагогічні особливості розвитку ініціативності та творчості молодших школярів;

2) проаналізувати зміст уроків образотворчого мистецтва у початковій школі щодо можливостей розвитку ініціативності та творчості молодших школярів;

3) з'ясувати; стан досліджувальної проблеми в практиці шкільного навчання, виявити та обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчості та ініціативності молодших школярів;

4) проаналізувати зміст підручників з мистецтва для виявлення можливостей розвитку ініціативності та творчості молодших школярів;

5) здійснити діагностику рівня розвитку та творчих здібностей молодших школярів;

6) розробити, впровадити та експериментально перевірити систему роботи з розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва.

Об'єкт дослідження: розвиток ініціативності і творчості молодших школярів.

Предмет дослідження: система роботи з розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва.

Гіпотеза дослідження: рівень ініціативності та творчості в учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва підвищиться за таких умов:

- використання інтерактивних методів і засобів навчання;
- застосування технології творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва;

- підбору змісту уроків образотворчого мистецтва з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей та інтересів молодших школярів;
- застосування нетрадиційних технік зображувальної діяльності та уроках образотворчого мистецтва.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета, зокрема: *теоретичні*: аналіз наукової літератури з педагогіки, психології, методики початкової освіти; синтез, порівняння, індукція, дедукція, аналогія при розгляді ключових понять дослідження; *емпіричні*: спостереження, бесіда, педагогічний експеримент щодо з'ясування рівнів розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів; *статистичні*: середнє значення; порівняння кількісних результатів дослідження для підтвердження ефективності проведеного експерименту.

Практичне значення результатів дослідження. Розроблена та апробована експериментальна система роботи з розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва може бути використана в педагогічній діяльності вчителів початкової школи, які ведуть інтегрований курс «Мистецтво», педагогів-організаторів, а також під час викладання навчальних курсів студентам у закладах вищої освіти.

Експериментальна база дослідження: Ганнівська гімназія Софіївської сільської ради Баштанського району Миколаївської області.

У дослідженні брали участь 32 учні, які навчаються у 4-А та 4-Б класах.

Період проведення дослідження: вересень 2022 р. – травень 2023 р.

Апробація результатів дослідження представлена участю у міжнародній науково-практичній конференції “Science and Technology: Problems, Prospects and Innovations” (May 11-13, 2023) та публікацією тез по темі дослідження, а саме:

1) Петренко В.С. Креативність на уроках образотворчого мистецтва: як стимулювати творчість учнів. The 8th International scientific and practical

conference “Science and Technology: Problems, Prospects and Innovations” (May 11-13, 2023). CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2023. С. 258–261. (Додаток І)

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (75 найменування), 32 рисунки, 4 таблиці, 10 додатків.

Повний обсяг кваліфікаційної роботи складає – 105 сторінок, з яких основний зміст – 81 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ ТА ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Психолого-педагогічні особливості розвитку ініціативності та творчості молодших школярів

У сучасних умовах розвитку суспільства, яке характеризується постійними трансформаційними процесами, існує постійна потреба в активізації творчої активності людини і підвищенні її ефективності, що, в свою чергу, закликає до необхідності зрозуміти природу творчості.

Нині переважна більшість учених поняття «креативність» та «творчість» розглядають як синонімічні. Так, аналіз педагогічної літератури показує, що переважна більшість науковців під поняттям «творчість» (англ. *creativity*) розуміє діяльність розумового та практичного характеру, в результаті якої відбувається створення певних оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей та методів дослідження, а також перетворення матеріального світу чи духовної культури [4, с. 94].

На думку Ю. Блудової, творчість є особистісною рисою, в основу якої покладено нестимульоване ззовні прагнення виходити за рамки заданого завдання [7, с. 65]. Аналізуючи дану дефініцію, можна стверджувати про вияв внутрішньої пізнавальної мотивації особистості, яка орієнтується не на результат, а на сам процес здійснення діяльності нестандартно.

Разом з тим, практично всі дослідники зазначають, що «творчість» слід розглядати як найбільш змістовну форму психічної активності індивіда, універсальну здатність, що забезпечує успішне виконання особистістю найрізноманітніших видів діяльності [21, с. 135].

Слід зазначити, що феномен творчості як специфічний вид психічної діяльності людини особливо активно досліджувався фахівцями педагогіки та психології (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Венгер, Т. Дуткевич, О. Матвієнко та ін.).

Так, В. Моляко пише: «під «творчістю» розуміють процес створення чогось нового для даного суб'єкта. Тому зрозуміло, що творчість у тій чи іншій формі не є талантом «обраних», вона доступна кожному. І школяр, який засвоює нові знання, розв'язує нову, незнайому задачу, і робітник, який виконує нове технічне завдання, і комбайнер, якому потрібно в процесі збирання урожаю врахувати вологість колосся, напрямок вітру – всі вони займаються творчістю, розв'язують творчі задачі» [33, с. 32].

На сьогодні серед педагогів та психологів, які присвятили свої наукові розробки проблематиці розвитку творчого потенціалу дитини, сформувалося три ключових теоретико-концептуальних підходи до питання розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

На думку представників психолого-функціонального підходу (В. Юркевич), під творчими здібностями слід розуміти властивості функціональних систем, які реалізують індивідуальні психічні функції, які мають індивідуальний ступінь виразності та знаходять свій прояв в успіху та якісній оригінальності розробки та реалізації певного виду діяльності. При цьому науковці зазначають, що здібності не формуються із задатків, оскільки здібність є властивістю функціональних систем, а задатки – компонентами цих систем [48, с. 165]. Відповідно до положень цього наукового підходу здібності слід розподіляти на: 1) загальні, що є властивостями нервової системи, специфічною організацією мозку (взаємодія та організація півкуль), що виявляється у продуктивності розумової діяльності; та 2) спеціальні – властивості нейронів і нейронних модулів, які спеціалізуються відповідно до їх вагомості [48, с. 166].

На думку представників іншого підходу до розуміння сутності творчих здібностей, під творчими здібностями слід розуміти здібності, які відображають

глибинну властивість індивідів створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення [49; 55; 74].

Отже, творчі здібності людини – це сукупність її індивідуальних особливостей, якостей, що спрямовані на визначення успішності виконання індивідом різних видів художньо-творчої діяльності [32, с. 274].

Звертаючись до довідникової та енциклопедичної літератури, варто зазначити, що відповідно до Українського педагогічного словника за редакцією С. Гончаренка, «творчі здібності» є синтезом властивостей і специфічних рис особистості, її рівневою характеристикою, сутність якої зводиться до наявності певної якості, якою забезпечується новизна та оригінальність продукту, виступаючи результатом здійснюваної діяльності та рівнем її результативності [62]. Виходячи із даного визначення, можна дійти висновку про те, що творчі здібності покликані забезпечувати успішність особистості у здійсненні нею творчих видів діяльності, в межах яких має місце створення нових предметів матеріальної та духовної культури, нових ідей, відкриттів та винаходів.

Сучасні психолого-педагогічні джерела містять низку класифікацій творчих здібностей особистості дитини. При цьому найбільш розповсюдженою та загальноприйнятою є традиційна (класична) класифікація, яка розподіляє творчі здібності за критерієм діапазону видів творчої діяльності на два види – загальні та спеціальні (див. рис. 1.1) [28, с. 7-8].

Творчі здібності особистості	
Загальні творчі здібності – це ті, що відображаються у різних видах творчої діяльності дитини.	Спеціальні творчі здібності – це ті, що перебувають у безпосередньому зв'язку із певними видами творчої діяльності дитини та спрямовані на забезпечення успіху у певних напрямках дитячої творчості, спираючись на певні специфічні задатки особистості.

Рис. 1.1. Класифікація творчих здібностей особистості дитини [28]

У межах нашого дослідження поряд із питанням розвитку творчої особистості актуалізується проблема розвитку ініціативності особистості.

Відповідно до Оксфордського тлумачного словника під поняттям «ініціатива» (лат. *initium*) прийнято розуміти: 1) «початок»; 2) «перший крок у будь-якій справі»; 3) «внутрішнє спонукання до нових форм діяльності»; 4) «керівна роль у будь-яких діях» [70]

У психологічній науці «ініціатива» є характеристикою діяльності, поведінки та специфічною рисою особистості людини, що полягає у здатності індивіда діяти у відповідності до внутрішніх спонукань [24].

Відтак, вважаємо, що ініціатива є високим рівнем активності індивіда, що знаходить свій прояв у внутрішньому прагненні (бажанні) розпочати будь-яку справу та здатністю до здійснення самостійних усвідомлених дій відповідно до взятої на себе ролі. Відповідно особистість можна вважати ініціативною, якщо вона є соціально-активною, здатною брати на себе роль керівника, відповідальною та самостійною у досягненні поставлених цілей.

У таблиці 1.1 наведено різні підходи до тлумачення поняття «ініціативність» (від франц. *initiative* – «початок»).

Таблиця 1.1

Трактування поняття «ініціативність»

Джерело	Визначення
Академічний тлумачний словник	«Ініціативність» є морально-психологічною рисою особистості, основними характеристиками якої є її здатність та схильність здійснювати активні та самостійні дії.
Український педагогічний словник (С. Гончаренко)	«Ініціативність» є одним із елементів інтелектуального та морального виховання, формування якої у дітей забезпечується за допомогою використання цілісної системи дидактичних засобів та прийомів, що підвищує їхню активність та розвиває творче мислення.
О. Лук'янченко	«Ініціативність» є провідним параметром особистості, що спрямований на формування суб'єктно-особистісної основи людини.

Продовження табл. 1.1

<i>Джерело</i>	<i>Визначення</i>
Великий тлумачний словник сучасної української мови	«Ініціативність» є рисою особистості, характерними особливостями якої є здатність та схильність до здійснення активних та самостійних дій.

Джерело: [1; 63; 66; 10; 27, с. 28].

Виходячи з аналіз сучасних психолого-педагогічних джерел, можна виокремити основні характеристики категорії «ініціативності», які представлені на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Ознаки ініціативності як особистісної якості людини [61]

Відтак, ініціативність є інтегративною якістю особистості, характерними рисами якої є мотиваційна готовність виконувати той чи інший вид діяльності, наявність певних знань (уявлень) про хід її виконання, наявність сукупності певних умінь репродуктивного та продуктивного характеру, а також усвідомлене ставлення особистості до мети та результатів такої діяльності.

Узагальнюючи вищенаведене, можна дійти висновку про те, що «творчість» є більш ширшим поняттям, порівняно із творчими здібностями, виступаючи процесом генерації нових ідей, концепцій, продуктів та/або рішень, які мають цінність або виходять за межі вже існуючих паттернів, стандартів та

уявлень та являючи собою здатність до фантазування, продукування оригінальних ідей, інноваційності та творчого процесу, який може включати в себе етапи дослідження, експериментів, асоціацій та трансформації ідей у певні продукти або результати.

Під поняттям «творчі здібності» слід розуміти унікальні здатності та ресурси особистості, які вона має для прояву творчості та створення нових ідей, концепцій, продуктів та/або рішень, а також поєднання сукупності специфічних якостей та рис особистості, її характеристик, якими забезпечується новизна та оригінальність продуктів діяльності, а також рівень її результативності,

Ініціативність являє собою здатність або готовність особистості до виявлення активності та самостійності в різних ситуаціях, тобто здатність до прийняття рішень, виявлення творчості та здійснення самокерованого навчання й вирішення поставлених завдань.

Молодший шкільний вік – це один із найважливіших етапів розвитку особистості дитини, адже саме у цей період відзначається стрімкий розвиток пізнавальних процесів і творчого потенціалу, інтенсивне становлення ціннісних орієнтацій та особистісних якостей людини.

Проведені наукові дослідження у сфері педагогіки та психології свідчать про те, що у молодшому шкільному віці діти досягають певного рівня розвитку самостійності та довільності в ігровій діяльності (Н. Михайленко, О. Турченко) [61], ініціативності в праці (D. Aufseeser, M. Bourdillon, O. Lecoufle) [66], у пізнавальній діяльності (F. Barron, M. David) [60], в художньо-творчій діяльності (Н. Хупавцева) [64], у навчанні (О. Савченко) [49]. Тобто можемо стверджувати про те, що у молодших школярів відбувається формування вольових якостей, системи уявлень про діяльність та довільність поведінки в окремих її видах, а також прагнення досягати поставлених цілей і відповідальне ставлення до результатів своїх дій.

На думку В. Васенко, у молодшому шкільному віці прояви ініціативності та самостійності дитини є більш диференційованими та різноманітними [9, с. 29-30]. Зокрема, спрямованістю ініціативи дитини є «діяти по-своєму»,

відокремлено від дорослих, а нерідко й всупереч вимогам останніх. Водночас молодші школярі здатні спрямовувати свою ініціативу на краще та швидше виконання доручених або задуманих справ у відповідності до вимог дорослих. Наприклад, намалювати найкращих малюнок у класі; виконати якнайшвидше математичний приклад; створити найяскравішу аплікацію; тощо.

Відтак, характерними рисами ініціативної дитини молодшого шкільного віку є такі: 1) довільність поведінки; 2) самостійність; 3) активність у різних видах діяльності; 4) стрімкі прагнення до самореалізації; 5) розвинена емоційно-вольова сфера; 6) творчий підхід до діяльності; 7) високий рівень когнітивних здібностей та пізнавальної активності [9, с. 30].

Як вже зазначалося, сучасний педагогічний дискурс пов'язує категорію «ініціативність» із поняттям «творчість», а в нашому випадку саме з поняттям «дитяча творчість». І тут важливо зробити акцент на тому, що «дитяча творчість» - це похідне поняття творчості, тому дитячу творчість дослідники не вважають тотожним поняттям із творчістю [7, с. 66].

У широкому розумінні під «дитячою творчістю» слід розуміти одну з форм самостійної діяльності дитини, у процесі якої дитина відступає як традиційних (класичних) та звичних для неї способів відображення навколишньої дійсності та вдається до експериментування, створюючи щось нове для себе та інших [40, с. 44].

На думку Н. Миропільської, «дитяча творчість» являє собою процес створення дитиною дошкільного віку певного творчого продукту (малюнок, конструкція, гра тощо), що має для неї суб'єктивне значення; це процес створення певних нових деталей, які дають змогу по-новому охарактеризувати створюваний художній образ; це використання різних варіацій рухів, зображень, ситуацій, характеристик головних героїв літературних творів тощо; застосування засвоєних раніше способів зображення або засобів виразності у новій ситуації [32, с. 275].

В умовах впровадження нової редакції Державного стандарту початкової освіти 2021 р. питання розвитку творчого потенціалу, творчих здібностей

підростаючої особистості набувають особливої значущості. Це зумовлено тим, що саме у молодшому шкільному віці закладаються ті базові характеристики, які надалі визначають творчу спрямованість людини [41].

Дж.Гілфорд та Є. Торренс виділяли наступні ознаки проявів творчості дітей молодшого шкільного віку, рис. 1.3.

Рис. 1.3. Ознаки дитячої творчості молодшого школяра

Зазначені ознаки проявів дитячої творчості віддзеркалюють її основні характеристики: 1) створення нового, оригінального продукту; 2) нестандартне «бачення» у відомому нових можливостей; 3) перспектива продукувати необмежену кількість ідей.

Молодші школярі здійснюють власні відкриття й створюють цікавий, оригінальний продукт та результат. Суб'єктивність новизни відкриттів – це одна з головних особливостей дитячої творчості. Малюючи, вирізаючи та конструюючи, дитина створює для себе суб'єктивно цінне, нове. Першорядне значення в даному випадку для дитини має сам процес створення продукту.

Творчій діяльності молодшого школяра характерні емоційність, прагнення шукати й багато разів апробувати різні рішення та отримувати від цього особливу радість, часом значно більшу, ніж від досягнення кінцевого результату. Вказаний аспект дитячої творчості слід вважати другою важливою специфічною властивістю дитячої творчості.

Третьою важливою характеристикою дитячої творчості є відсутність в дитини значних труднощів при вирішенні певних творчих завдань на відміну від дорослих. В процесі дитячої творчості дитина легко й передусім практично починає діяти орієнтовно, інколи навіть не зовсім осмислено, і така діяльність, поступово набуваючи більшої спрямованості, захоплює її пошуком та навіть дає позитивний результат [22].

Важлива риса дитячої творчості, на думку Н. Гавриш, – це відсутність у ній внутрішнього критика, який породжує скутість, ускладнює діяльність. Однак з цього не випливає, що діти не спроможні до самоконтролю. Такий самоконтроль є, але спрямований на процес творчості, а не на якість продукту. Внутрішній критик не потрібний дітям, тому що їхня діяльність не спрямована на створення суспільного продукту, не орієнтована на продукт як втілення задуму [13, с. 5].

Зважаючи на те, що творчість молодшого школяра безпосередньо взаємопов'язана з ініціативністю як інтегрованою якістю особистості, що знаходить своє відображення у стані внутрішньої готовності до діяльності, у тому числі художньо-творчої, Н. Лупак визначає низку структурних компонентів ініціативності та творчості молодшого школяра (див. рис. 1.4).

Рис. 1.4. Структурні компоненти процесу формування ініціативності та творчості молодшого школяра [29, с. 106]

Охарактеризуємо кожен із наведених на рис. 1.4 структурних компонентів процесу формування ініціативності та творчості.

1. Мотиваційний компонент – полягає в наявності внутрішньої умови розвитку ініціативності та творчості молодшого школяра (В. Бондарь, С. Зінківська, Н. Лейтес та ін.). Видатний український психолог В. Бондарь зазначав, що мотив є суб'єктивним ставленням людини до своїх дій, вчинків, виступаючи свідомо поставленою метою, що спрямовую та пояснює її поведінку [5, с. 201; 6, с. 69].

Як зазначає Н. Хупавцева, у молодших школярів мотивація до певного виду діяльності може варіюватися. Наприклад, бажання отримати високу оцінку на уроці; самоствердження; спілкування з дорослими (особистий мотив); принести користь іншим (суспільний мотив); тощо. У молодшому шкільному віці відзначається підвищення працездатності дітей. І якщо певний вид діяльності насправді зацікавить дитину, то правильне чергування його з іншими видами діяльності та систематичне заохочення й схвалення її дій призведуть до гарних результатів дитини, у тому числі й до підвищення її творчого потенціалу [64, с. 68-69].

Поведінка дитини характеризується наполегливістю у досягненні поставлених цілей, цілеспрямованістю, відповідальністю, нестандартним підходом до вирішення поставлених завдань тощо. Відповідно ключовими характеристиками мотиваційного компонента у процесі формування ініціативності та творчості молодших школярів є такі:

- інтенсивність мотивації;
- потреба або відсутність потреби у здійсненні певного виду діяльності;
- спрямованість та усвідомленість/неусвідомленість мотивів;
- стійкість внутрішньої мотивації; та
- співвіднесення дій дитини із очікуваним (прогнозованим) результатом [64, с. 70; 68, с. 47].

2. Когнітивний компонент – полягає у наявності взаємозв'язку ініціативності та творчості молодшого школяра з когнітивними процесами, що,

у свою чергу, сприяє розвитку наочно-образного мислення та знаково-символічної функції, що переходить на рівень пошуково-експериментальної діяльності та моделювання. Це зумовлено тим, що у молодшому шкільному віці відзначається підвищення пізнавальних та пошуково-творчих процесів. Крім того, як зазначає Т. Дуткевий, зростає роль мовлення, а мовленнєві висловлювання молодшого школяра забезпечують усвідомлення нею ходу та результатів своїх дій та пошуку можливих шляхів вирішення поставлених творчих та пошукових завдань [5; 6; 62].

Характерними рисами когнітивного компоненту ініціативності та творчості молодшого школяра у творчій діяльності є такі: 1) наявність/відсутність певних уявлень учня щодо запропонованого виду діяльності; 2) здатність описувати послідовність (логічну/фрагментарну) своїх дій у пропонуваній творчій діяльності; 3) наявність/відсутність знань про властивості предметів та речовин, використовуваних у творчому процесі; тощо.

3. Поведінковий компонент – полягає у розвитку в учнів початкової школи процесів вольової регуляції та самоконтролю, а також організаційної поведінки. Так, діти перебирають на себе ініціативу вибору мети, виконання складних та творчих завдань, цілеспрямовано наслідуючи поведінку дорослих та намагаючись відтворити ті чи інші їх дії.

Специфічними характеристиками поведінкового компонента творчості та ініціативності молодшого школяра є такі: 1) наявність позитивного (нейтрального, негативного) та усвідомленого ставлення дитини до розпочатої справи (творчої діяльності); 2) здійснення попередньої підготовки дитини до виконання творчої діяльності, самостійність та творча активність під час процесі виконання поставленого завдання; 3) готовність дитини долати труднощі під час вирішення поставлених творчих завдань; 4) орієнтація на завершення розпочатої справи; 5) відповідальність за прийняту на себе роль [2, с. 279-280].

4. Рефлексивний компонент – відіграє важливу роль у розвитку ініціативності та творчості молодшого школяра. V. Pavlou зазначає, що кожна

дитина здатна сприймати та оцінювати сама себе в процесі соціалізації [70, с. 628]. Звернення до рефлексії під час творчої діяльності дитини забезпечує встановлення та регулювання адекватних вимог до вчинення певних дій, до оцінки та самооцінки результатів виконаної творчої роботи. Тобто рефлексуючи, молодший школяр здатен провести аналіз власних відчуттів, переживань, власних дій та отриманих результатів діяльності (як власних, так і своїх однокласників), робить висновки про переваги та недоліки своєї творчої роботи. З цього випливає, що молодший школяр здійснює самоаналіз та самоконтроль своїх дій, а також самооцінку.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку про те, що:

1) молодший шкільний вік є одним із найважливіших періодів у житті людини, оскільки саме у цей період відбувається активне накопичення знань дитини про навколишній світ, здійснюється розвиток пізнавальних процесів (мислення, уяви, пам'яті, уваги, сприйняття) та творчих здібностей, а також розвиток багатьох особистісних якостей молодшого школяра, серед яких можна відзначити цілеспрямованість, ініціативність, самостійність тощо.

2) під поняттям «творчість молодшого школяра» пропонуємо розуміти сукупність індивідуальних якостей дитини молодшого шкільного віку, які визначають успішність виконання учнем будь-якої творчої діяльності; а «ініціативність молодшого школяра» розуміємо як здатність дитини самостійно діяти та приймати рішення у різних ситуаціях;

3) розвиток ініціативності та творчості дитини молодшого шкільного віку може здійснюватися, переходячи від неусвідомленого повторення операцій до активного включення у власне процес творчої діяльності, на різних етапах діяльності, а саме: 1) мотиваційному (початок творчої діяльності, визначення ключових її орієнтирів); 2) когнітивному (формування образу майбутньої творчої діяльності); 3) поведінковому (організація власної творчої роботи та самостійність у процесі розв'язання поставленого творчого завдання,

завершеність дій); 4) рефлексивний (усвідомлення молодшим школярем зробленого, готовність до продовження творчої діяльності).

1.2. Розвиток творчості та ініціативності, як завдання уроків образотворчого мистецтва у початковій школі

На сьогодні урок являє собою основну форму навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку, виступаючи такою організаційною формою навчання, за якої педагог протягом чітко визначеного часу здійснює керівництво колективною пізнавальною та іншими видами діяльності конкретно визначеної групи здобувачів освіти з урахуванням індивідуальних особливостей кожного з них, використовуючи засоби та методи педагогічної роботи, спрямовані на створення сприятливих умов для забезпечення опанування основ навчального предмета безпосередньо під час заняття, а також з метою виховання та розвитку пізнавальних, творчих здібностей та духовних сил школярів [63].

На рис. 1.5 представлені ключові вимоги, що висуваються до сучасного уроку.

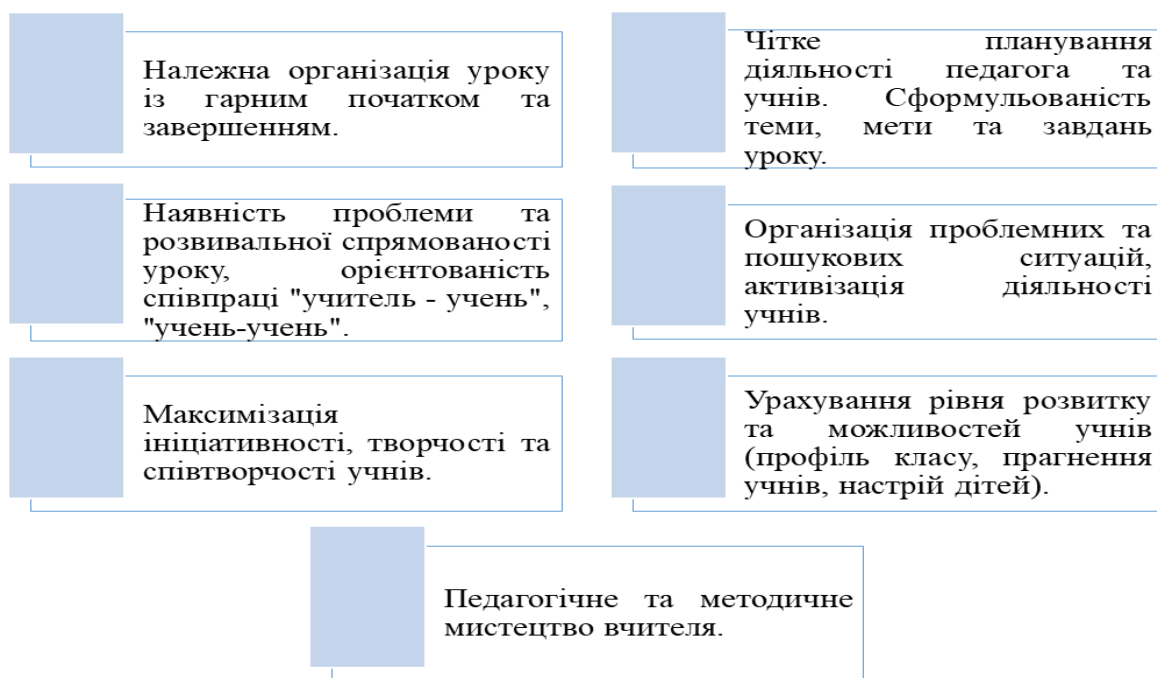

Рис. 1.5. Вимоги до організації сучасного уроку [29, с. 106-107]

У сучасній системі шкільного навчання та виховання учнів надзвичайно важливу роль відіграють уроки образотворчого мистецтва, які, як зазначає О. Лук'янченко, є уроками пізнання невідомого, розвитку в дітях своїх сил та творчих здібностей [27, с. 29]. Застосовуючи цей предмет комплексно, здійснюється помітний вплив на всебічний розвиток дитини, а саме формується: 1) здатність сприйняття, відчуття та розуміння прекрасного у житті та мистецтві; 2) прагнення до самостійного створення прекрасного; 3) здібність до оцінювання красивого у навколишньому світі [22, с. 134-135].

Звертаючись до аналізу Державного стандарту початкової освіти, слід звернути увагу на те, що в ньому ставиться за мету формування та всебічний розвиток особистості учня [41]. Уроки образотворчого мистецтва спрямовані на розвиток культурної компетентності учня, що полягає у залученні учнів до різних видів мистецької творчості (образотворення) шляхом розкриття та розвитку природних художньо-творчих здібностей та творчого самовираження особистості дитини (абз. 10 п. 7, п. 19) [41]. Їх реалізація також повинна бути спрямована на виховання в учнях емоційної чуйності, усвідомлення цілісності та образності мислення [47].

Відповідно до змісту положень пункту 19 Державного стандарту початкової освіти завданнями проведення уроків образотворчого мистецтва у початковій школі є такі:

- 1) формування у молодших школярів первісних уявлень про значення образотворчого мистецтва в житті людини та його роль у морально-духовному розвитку кожної людини;
- 2) навчання учнів оволодівати практичними вміннями та навичками у сприйнятті, аналізі та оцінюванні творів мистецтва;
- 3) навчання елементарним практичним умінням та навичкам у різних видах художньої діяльності (малюнок, живопис, художнє конструювання, скульптура), а також у специфічних формах художньої діяльності, в основу яких покладено використання

інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) (3D-моделювання, цифрова фотографія, відеопрезентації, мультиплікаторство тощо);

- 4) виявлення художньо-образного, асоціативного мислення під час участі в художньо-творчій діяльності через образотворення;
- 5) забезпечення пізнання образотворчого мистецтва, навчання інтерпретувати художні образи, набуваючи при цьому емоційно-чуттєвого досвіду;
- 6) формування ціннісного ставлення до мистецтва;
- 7) пізнання учнем себе через різні види художньо-творчої діяльності [42].

Задля досягнення поставлених освітніх завдань під час уроків образотворчого мистецтва, спрямованих на розвиток творчих здібностей та ініціативності дітей молодшого шкільного віку, передбачається використання видів художньо-творчої діяльності, представлених на рис. 1.6.

Рис. 1.6. Види художньо-творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва у сучасній школі початкової ланки [16, с. 326]

У молодшому шкільному віці навчання є провідним видом діяльності, який у поєднанні з грою та працею призводить до успішних результатів учнів. За Н. Данько та С. Кондратюк, молодший школяр зацікавлений не стільки у самому процесі діяльності, скільки в її результатах [17, с. 269-270]. Проте оволодіння новими формами діяльності потребує від дитини докладання значних зусиль, оскільки у дітей сприйняття зображень має вкрай несформований характер: учні погано орієнтуються у просторових

співвідношеннях намальованих предметів; у них утруднений процес впізнання речей у випадку зміни ракурсу, який не завжди може відобразити рух на малюнку; діти можуть помилятися у масштабах зображень [17, с. 270]. Враховуючи це, вважаємо, що подачу нового навчального матеріалу або введення нового теоретичного поняття (наприклад, «композиція», «фактура», «натюрморт» тощо) вчителю доцільно здійснювати, використовуючи засоби візуалізації, оскільки це сприяє кращому та більш ефективному засвоєнню матеріалу молодшими школярами.

Варто зазначити, що у початковій школі освоєння кожного з видів художньої діяльності здійснюється через ознайомлення учнів з різноманітними матеріалами та техніками та виконання ними творчих завдань, які сприяють формуванню в них здатності самостійно обирати найбільш підходящий художній матеріал чи техніку реалізації творчого задуму [16, с. 326; 28, с. 7]. Тобто відбувається формування у дітей ініціативності та самостійності у процесі образотворення, а створення художньо-творчої роботи, обрання сюжету, вирішення композиційних та інших образотворчих завдань, досягнення образної виразності роботи забезпечує розвиток творчих здібностей молодших школярів.

Одним із пріоритетних завдань вітчизняної сфери освіти є формування всебічно розвиненої, творчої особистості, здатної до генерування нових ідей – цікавих, оригінальних та креативних, які б мали важливе значення для суспільства. Реалізація цього завдання розпочинається в сучасній початковій школі, де педагоги, керуючись особистісно орієнтованим, інтегрованим та компетентністним підходами, використовують інтерактивні та творчі завдання на всіх уроках задля розкриття інтелектуального та творчого потенціалу учнів.

Сьогодні учні початкової школи навчаються за двома освітніми програмами – Типовою освітньою програмою для 1-4 класів, розробленою під керівництвом О. Савченко, та Типовою освітньою програмою для 1-4 класів, розробленою під керівництвом Р. Шияна, затверджених Наказом МОН від 08.10.2019 р. № 1272, №1273 [58; 59; 60; 61].

Метою мистецької освітньої галузі за Типовими освітніми програмами О. Савченко та Р. Шияна є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових мистецьких, предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті; плекання пошани до національної та світової мистецької спадщини [58; 59; 60; 61].

У таблиці 2.1 представлено порівняльний аналіз структури мистецької освітньої галузі в Типових освітніх програмах для 1-4 класів, розроблених під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна.

**Порівняльний аналіз структури мистецької освітньої галузі в
Типових освітніх програмах для 1–4 класів О. Савченко та Р.Шияна[58; 59; 60; 61]**

Типова освітня програма (1–4 клас), розроблена під керівництвом О.Я. Савченко			Типова освітня програма (1–4 клас), розроблена під керівництвом Р.Б. Шияна		
Змістові лінії мистецької освітньої галузі			Змістові лінії мистецької освітньої галузі		
<i>«Художньо-творча діяльність»</i>	<i>«Сприймання та інтерпретація мистецтва»</i>	<i>«Комунікація через мистецтво»</i>	<i>«Художньо-практична діяльність»</i>	<i>«Сприймання та інтерпретація мистецтва»</i>	<i>«Комунікація через мистецтво»</i>
розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів через практичне освоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовираження	пізнання цінностей, що відображають творче мистецтво	соціалізація учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я»	розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів через практичне засвоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовираження	пізнання цінностей, що несуть твори мистецтва	соціалізація учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я»
формування в учнів умінь застосовувати різні виразні засоби творення художніх образів, імпровізування та естетичного перетворення довкілля (3-4 клас)	розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду;	формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти через мистецтво у середовищі	формування в учнів умінь застосовувати різні виразні засоби для творення художніх образів, імпровізування, естетичного перетворення довкілля	розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати та оцінювати мистецтво;	формування в учнів умінь презентувати себе, свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, включно завдяки участі у різних заходах (ярмарки, мистецькі студії тощо)
	формування емоційного-ціннісного ставлення до мистецтва, а також умінь сприймати, аналізувати тощо.	формування уявлень про можливість і способи регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву	формування уявлень про можливості і способи впливати на емоційний стан завдяки мистецькій діяльності	формування уявлень про можливість та способи впливати на свій емоційний стан завдяки сприйманню творів мистецтва	

Відтак, узагальнюючи дані, представлені у табл. 2.1, можна дійти висновку про те, що єдиною відмінною рисою у структурі мистецької освітньої галузі в Типових освітніх програмах для початкової школи, є назва змістових ліній: «Художньо-творча діяльність» та «Художньо-практична діяльність», проте їх зміст є ідентичним.

У межах аналізу мистецької освітньої галузі Типової освітньої програми О. Савченко було встановлено, що автори програми вказують на опанування учнями 1-4 класів мистецтва на засадах (підходах): компетентісному; особистісно-зорієнтованому; діяльнісному; ігровому; та інтегративному. Це зумовлено тим, що мистецтво сприяє формуванню ключових компетентностей, серед яких особливу роль посідає *культурна компетентність*, оскільки є стрижневою для мистецької освітньої галузі та інтегральною стосовно інших ключових компетентностей [57; 58].

У Типовій освітній програмі для 1-4 класів, розробленої під керівництвом Р.Б. Шияна автори не вказують на засади, на основі яких відбувається опанування мистецької освітньої галузі.

Порівнюючи обидві освітні програми для молодших школярів, було виявлено, що для учнів початкової школи передбачено по 2 години на тиждень уроків з мистецької освітньої галузі, при цьому передбачається або інтегрований предмет «Мистецтво», або окремі предмети «Образотворче мистецтво» та «Музичне мистецтво». З цього випливає, що урок образотворчого мистецтва проводиться 1 раз на тиждень [58; 59; 60; 61].

Уроки образотворчого мистецтва – це невичерпне джерело для забезпечення всебічного розвитку молодшого школяра, зокрема його пізнавальної діяльності, творчих здібностей та ініціативності. Проведення зустрічей із мистецтвом під час уроків дає змогу навчити дітей бачити прекрасне у житті та мистецтві, долучити до активної творчої діяльності кожного з учнів, забезпечити покращення психо-емоційного стану та сформувати внутрішні мотивації до здійснення художньо-творчої діяльності.

Все це є головними ознаками навчально-виховного процесу під час уроків образотворчого мистецтва.

Як зазначає Г. Сухорукова, головною метою образотворчого мистецтва як засобу розвитку ініціативності та творчості молодших школярів є формування потреби у пізнанні навколишнього світу та навчання учнів жити за законами краси та естетики [56, с. 10]. Так, використання різних форм та прийомів роботи на уроках образотворчого мистецтва сприяє: 1) активному включенню дитини у творчий процес; 2) розвитку уяви, фантазії та творчого мислення; 3) баченню нового художнього рішення в тій чи іншій техніці; 4) збагаченню початкового задуму; 5) досягненню більшої виразності в результатах образотворчої діяльності.

Більше того, на думку В. Антипець, органічне включення окремих прийомів роботи на комп'ютерній техніці забезпечує створення необхідних умов для розвитку ініціативності, самостійності та творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва [2, с. 280].

Аналіз сучасної психолого-педагогічної, дидактичної та методичної літератури свідчить про те, що дослідники, педагоги-практики та методисти (В. Антипець, О. Антонова, В. Барко, Т. Бондаренко, А. Тютюнников та ін.), пропонують під час уроків образотворчого мистецтва використовувати такі технології викладання:

- 1) систему навчально-творчих завдань, використовуючи особистісно-орієнтований підхід до учнів;
- 2) дидактичні ігри, театралізований підхід, досліди, пошук додаткового цікавого матеріалу;
- 3) система міжпредметних зв'язків, що дозволяє відчувати практичну спрямованість уроків образотворчого мистецтва, їх безпосередній зв'язок із життям [2; 3; 4; 8].

Педагогічними умовами успішного розвитку ініціативності та творчості дітей молодшого шкільного віку можна відзначити варіативність та диференційованість педагогічної роботи зі школярами на уроках

образотворчого мистецтва. Так, зокрема, забезпечення жвавості та безпосередності дитячого сприйняття та художньо-творчої діяльності уможлиблюється за допомогою різних факторів, а саме [8, с. 173]: 1) створення нової та цікавої обстановки на уроці; 2) проведення незвичайного початку роботи на уроці; 3) використання красивих та різноманітних матеріалів; 4) цікавих для учнів неповторних інтерактивних завдань.

При цьому для досягнення найкращих результатів у навчанні образотворчому мистецтву використовують творчі завдання, роботу в групах, дидактичні ігри. Використання різноманітних форм роботи дозволяє уникнути одноманітності та монотонності у проведенні уроків, підтримувати інтерес до образотворчого мистецтва та, відповідно, позитивну мотивацію до навчання [4, с. 129].

Одним з важливих факторів розвитку дитячої творчості на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі є робота над сприянням формування в учнів творчих здібностей, а саме:

- надання молодшому школяру автономію у виборі видів художньо-творчої діяльності, матеріалів та технік образотворення, а також у виборі способів/засобів образотворчої діяльності;
- зведення до мінімуму втручань учителя у творчий процес молодших школярів (педагог не повинен робити за дітей творчу роботу, мінімізувати надання підказок та нав'язувань стосовно виконання художньо-творчої роботи);
- створення позитивної, доброзичливої, дружньої та теплої атмосфери на уроках образотворчого мистецтва [16, с. 328].

Таким чином, уроки образотворчого мистецтва містять у собі можливості для всебічного розвитку особистості молодшого школяра, зокрема й розвиток його пізнавальної діяльності. Метою образотворчого мистецтва як засобу розвитку ініціативності та творчих здібностей молодших школярів є формування потреби пізнавати навколишній світ через усвідомлення краси .

Різноманітність та варіативність роботи з дітьми на уроках є однією з важливих умов успішного розвитку пізнавальної діяльності.

1.3. Педагогічні умови розвитку творчості та ініціативності учнів на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі

Аналіз сучасної вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить про те, що на сьогодні одним із найважливіших факторів розвитку творчих здібностей дітей в умовах функціонування закладів освіти є створення методичних умов, що сприяють формуванню цих здібностей та сприянню їх подальшому розвитку.

Педагогічними умовами вважаються обставини, що сприяють розвитку чи гальмуванню навчально-виховного процесу [74]. Так, зокрема, вітчизняна дослідниця Т. Грищенко під поняттям «педагогічні умови» пропонує розуміти комплекс засобів, наявний у закладі освіти, спрямованістю якого є ефективне здійснення освітнього процесу [15, с. 232].

Процес розвитку творчих здібностей та ініціативності молодших школяріву має бути організованим і керованим грамотним педагогом так, щоб у школяра сформувалася потреба у використанні отриманих знань у процесі творчої діяльності. Творчі завдання, підбір яких здійснює вчитель, мають характеризуватися посильністю для дітей та цікавістю, оскільки виключно маючи ентузіазм та сильну мотивацію, діти матимуть успіх.

На рис. 1.7 представлені ключові методичні та організаційно-педагогічні умови, що сприяють формуванню творчої та ініціативної особистості молодшого школяра.

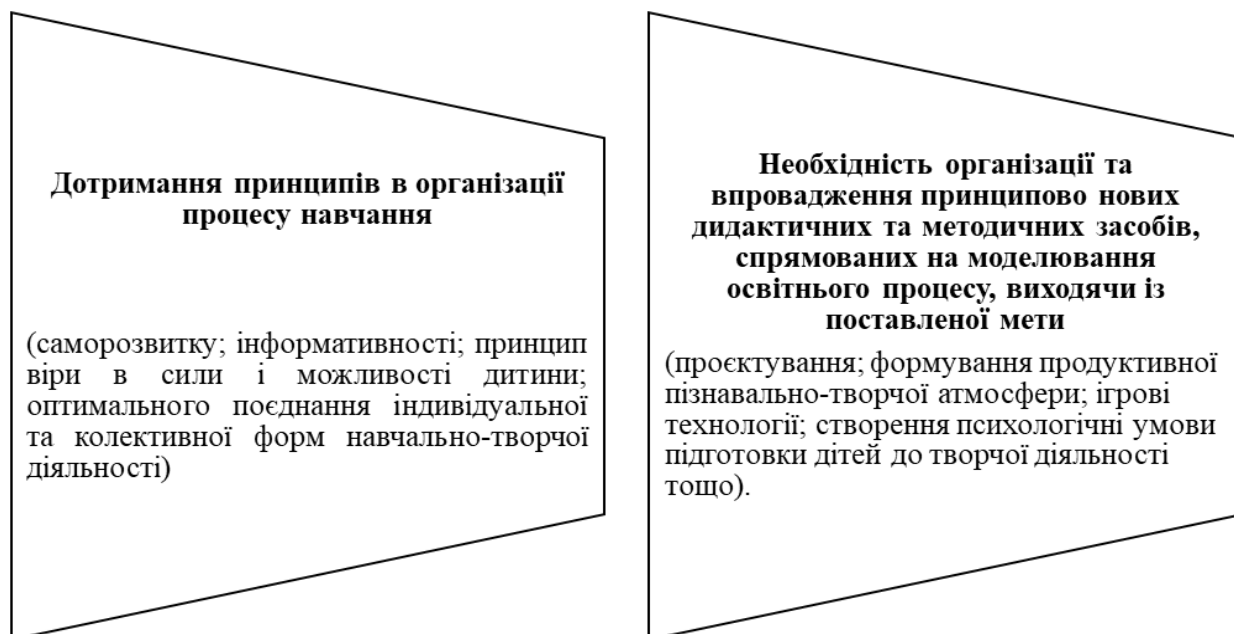

Рис. 1.7. Основні методичні умови розвитку ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі [71, с. 629]

Розглянемо деякі педагогічні технології, спрямовані на ефективну організацію і проведення уроків образотворчого мистецтва в початковій школі.

1. Технологія проектування – являє собою один із найбільш ефективних методів роботи з дітьми, спрямованих на розвиток їхньої ініціативності, самостійності та творчого потенціалу. Так, працюючи над творчим проектом на задану тему молодші школярі здійснюють активну пошукову діяльність, продукують нові ідеї, намагаються їх практично реалізувати нетрадиційно, цікаво та яскраво.

2. Технологія формування продуктивної творчо-пізнавальної діяльності – полягає у здійсненні творчої діяльності молодшими школярами на основі поставленого педагогом проблемного питання чи ситуації, з подиву або суперечності. При цьому основою творчості виступає самостійна пошукова активність учня, забезпечуючи саморозвиток та самовдосконалення дитини.

3. Ігрова технологія – передбачає використання на уроках образотворчого мистецтва навчальних ігор із творчим змістом та навчально-творчих завдань, що, у свою чергу, сприяє підвищенню інтересу до певного виду художньо-творчої діяльності (малювання, ліплення, аплікації тощо).

4. Технологія моделювання освітнього процесу – передбачає застосування комплексного підходу до моделювання змісту, форм та методів/прийомів освітнього процесу у відповідності до поставленої на уроках образотворчого мистецтва мети. Орієнтуючись на розвиток ініціативності та творчих здібностей молодших школярів, завданням учителя є розробка ефективної моделі змісту уроку, продумування форм та методів педагогічної роботи під час уроку із урахуванням індивідуального та диференційованого підходів, а також специфіки завдань, спрямованих на розвиток дитячої творчості [71, с. 671].

Вітчизняна педагогиня О. Дронова виокремлює низку ефективних педагогічних умов, які сприяють розвитку ініціативності та творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва (рис. 1.8).

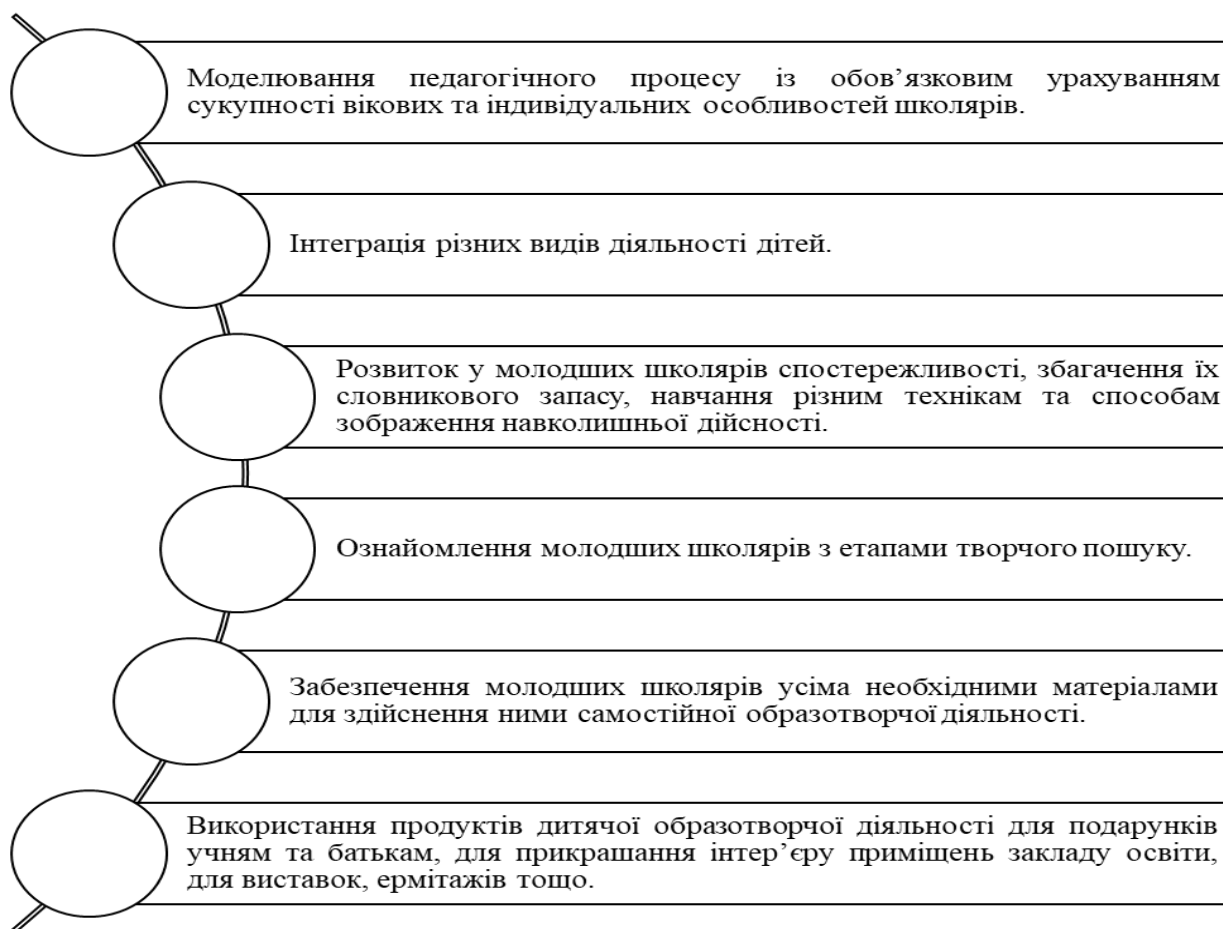

Рис. 1.8. Методичні умови розвитку ініціативності та творчості молодших школярів [56, с. 97–98]

З метою забезпечення успішної організації уроків образотворчого мистецтва в початковій школі сучасним педагогам доцільно дотримуватися спеціальної системи педагогічних умов, а саме:

- 1) сприяння розвитку інтересу молодшого школяра до навчання образотворчому мистецтву, поєднуючи систематичний контроль над процесом образотворення учнів із педагогічно доцільним наданням їм допомоги;
- 2) виховання в учнів віри у себе, свої сили та творчий потенціал;
- 3) забезпечення послідовного ускладнення образотворчої діяльності молодших школярів;
- 4) ознайомлення молодшого школяра із красномовністю образотворчого, народного, декоративно-ужиткового мистецтва та дизайну, а також навчання їх оволодінню основних засобів художньої виразності пластичних мистецтв;
- 5) забезпечення цілеспрямованого, систематизованого використання оповідань або евристичних бесід мистецтвознавчого змісту, спрямованих на активізацію уваги молодших школярів, роботи їхніх думок, їх емоційно-естетичну чуйність;
- 6) введення на уроках образотворчого мистецтва завдань творчого, імпровізованого та проблемного змісту;
- 7) активне впровадження інтерактивних форм навчання на уроках образотворчого мистецтва (ігрові елементи, художньо-дидактичні ігри; елементи змагання; мистецькі проекти; тощо);
- 8) дотримання принципу інтегрованого підходу в навчанні образотворчому мистецтву.

Таким чином, організація та проведення уроків образотворчого мистецтва у сучасній початковій школі спрямовані на забезпечення розвитку ініціативності та творчості молодших школярів та безпосередньо залежать від доцільності підбору та практичного використання різноманітних психолого-педагогічних технологій та прийомів навчання (проектування; ігрові технології;

інтерактивні технології; створення продуктивної пізнавально-творчої атмосфери тощо), а також дотримання загальних та спеціальних методичних та організаційно-педагогічних умов, а саме: 1) використання ігрових та проектних методів навчання на уроках образотворчого мистецтва; 2) моделювання освітнього процесі з урахуванням інтересів та вікових й індивідуальних особливостей молодших школярів; 3) побудова освітнього процесу на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та інтегрованого підходів; 4) сприяння розвитку ініціативності та творчого потенціалу молодших школярів у процесі художньо-творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва; тощо.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши матеріали першого розділу, можна зробити такі висновки:

1. Проведено аналіз понять «творчість», «творчі здібності», «ініціативність» та встановлено, що «творчість» є більш ширшим поняттям, порівняно із творчими здібностями, виступаючи процесом генерації нових ідей, концепцій, продуктів та/або рішень, які мають цінність або виходять за межі вже існуючих паттернів, стандартів та уявлень та являючи собою здатність до фантазування, продукування оригінальних ідей, інноваційності та творчого процесу, який може включати в себе етапи дослідження, експериментів, асоціацій та трансформації ідей у певні продукти або результати.

Під поняттям «творчі здібності» слід розуміти унікальні здатності та ресурси особистості, які вона має для прояву творчості та створення нових ідей, концепцій, продуктів та/або рішень, а також поєднання сукупності специфічних якостей та рис особистості, її характеристик, якими забезпечується новизна та оригінальність продуктів діяльності, а також рівень її результативності,

Ініціативність являє собою здатність або готовність особистості до виявлення активності та самостійності в різних ситуаціях, тобто здатність до прийняття рішень, виявлення творчості та здійснення самокерованого навчання й вирішення поставлених завдань.

2. Розглянуто педагогічний потенціал уроків образотворчого мистецтва в контексті розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи.

На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури було встановлено, що можливості для всебічного розвитку особистості молодшого школяра, у тому числі і розвиток його пізнавальної діяльності, укладають у собі уроки образотворчого мистецтва.

При цьому однією з важливих умов успішного розвитку ініціативності та творчості молодшого школяра є різноманітність роботи з дітьми на уроках образотворчого мистецтва. Формування потреби пізнавати навколишній світ

через художньо-творчі засоби є метою образотворчого мистецтва як засоби розвитку пізнавальної та творчої діяльності, ініціативності та самостійності учня початкової школи. Використовуються різні шляхи розвитку творчої діяльності, такі як різноманітність форм, методів, засобів навчання, вибір поєднань, які стимулюють активність, ініціативність та самостійність учнів, а також забезпечують розвиток їх творчих здібностей.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ ІНІЦІАТИВНОСТІ ТА ТВОРЧОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Зміст роботи на уроках образотворчого мистецтва з розвитку ініціативності та творчості учнів

Проведемо аналіз навчально-методичного комплексу з уроків «Образотворчого мистецтва» у початковій школі з метою визначення особливостей формування та розвитку ініціативності та творчості молодших школярів.

Так, у підручнику «Мистецтво» (4 клас) за авторства С. Садовенко та І. Стеценко, зміст якого відповідає положенням Державного стандарту початкової освіти та розроблений у відповідності до Типової освітньої програми Р. Шияна та має інтерактивну медіапідтримку на сайті <http://www.svitdovkola.org/art4>, учням пропонується широке використання інноваційних технологій візуалізації. Наприклад:

1) «Кадрування» («Дізнайся, як у програмах Paint, XnView та інших можна кадрувати світлини. Зроби фотографію та спробуй по-різному кадрувати її»);

2) «Колаж» («Підготуй усе, що потрібно для створення колажу. Сміливо поєднуй кольори, форми, фактури. Не бійся експериментувати!») тощо.

Також звертає на себе увагу також активне використання методу проєктів у підручнику (групових, індивідуальних), що представлено у таких розвивальних завданнях, як:

1) «Можеш дослідити, як ще зображують тюльпан у мистецтві. Або знайди вірші, склади казку, проілюструй чи інсценуй її, вигай танець, створи аплікацію з пелюсток тюльпанів тощо» (*індивідуальний проєкт*);

2) «Влаштуйте в класі виставку «Барви моря» та поділіться одне з одним враженнями від ваших робіт» (груповий проєкт) [54].

Аналіз підручника свідчить про те, що завдання мають переважно продуктивний та творчий характер. Наприклад, цікавими є такі продуктивні (пошукові) завдання, як: «Розглянь картину «Родинне дерево» майстрині таврійського розпису із села Куцуруб Миколаївської області Любові Паранюк. Це композиція з двох частин – нижньої стрічки орнаменту і сюжетного малюнка. Які елементи повторюються в стрічковому орнаменті? Знайди такі у верхній частині картини. Що у верхній частині композиції симетричне?» [54].

Надзвичайно цікавими та захоплюючими є творчі завдання. Наприклад, виготовлення колажу із різних матеріалів; зліпити Русалоньку та створити для неї сцену(рис. 2.1 – 2.2); тощо.

У підручнику «Мистецтво» для 1 класу (О. Гайдамака, О. Колотило, Л. Масол), укладеного відповідно до НУШ-1, учням автори пропонують відправитися у мандрівку у чарівну Країну Мистецтва разом із двома помічниками – Лясолькою та Барвиком[30].

Рис. 2.1. Виготовлення колажу із різних підручних матеріалів (підручник «Мистецтво» для 4 класу С. Садовенко)[54]

Рис. 2.2. Ліплення «Русалонька»

(підручник «Мистецтво» для 4 класу С. Садовенко)[54]

Аналіз підручника інтегрованого курсу «Мистецтво» (Л. Масол) для 1 класу показав, що учням пропонуються різні види завдань з образотворчого мистецтва, а саме: репродуктивні, пошукові (продуктивні) та творчі.

Наведемо приклади кожного із наведених типів завдань:

1. Репродуктивні завдання:

1) *«Порівняй зображення. Яке з них реальне, а яке – вигадане, мов казкове? Які кольори використали художники? На якому з намальованих півників є орнамент?»*[30, с. 124];

2) *«Якими кольорами ти намалюєш ніжну квітучу гілочку весняного дерева? Якими будуть квіти на ній? Який колір ти вибереш для стовбура? Пригадай, як зробити будь-який колір світлішим»*[30, с. 121].

2. Продуктивні (пошукові) завдання:

1) *«Поміркуй, чого навчаються дівчатка на картинах?»* (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Фрагмент підручника «Мистецтво» для 1 класу (Л. Масол)
[30, с. 103]

2) «Знайди орнаменти, які прикрашають український одяг» (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Завдання «Знайди орнамент українського одягу»
(підручник «Мистецтво» для 1 класу (Л. Масол))[30, с. 109]

3. Творчі завдання:

1) «Створи український сувенір, прикрась його й подаруй другові або подружці з європейської країни» (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Завдання «Український сувенір»
(підручник «Мистецтво» для 1 класу (Л. Масол))[30, с. 129]

2) *«Намалюй чарівного птаха на калині. Прикрась його яскравими візерунками»* (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Завдання «Намалюй чарівного птаха»
(підручник «Мистецтво» для 1 класу (Л. Масол))[30, с. 125]

У підручнику «Мистецтво» для учнів 3 класу (О. Гайдамака, О. Колотило, Л. Масол) учням пропонуються такі завдання, як:

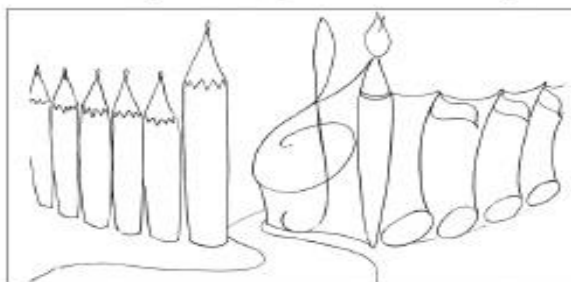
1) *«Схарактеризуй людей, зображених на портретах»* (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Завдання «Характеристика персонажів»
(підручник «Мистецтво» для 3 класу (Л. Масол))[31, с. 10]

2) *«Придумай казкову розповідь про Країну Мистецтв. Уяви себе художником-ілюстратором. Намалюй ілюстрацію до своєї казки (графічні матеріали) (рис. 2.8).*

Варіант 1. Брама Країни Мистецтв

Варіант 2. Будиночки, у яких живуть мешканці Країни Мистецтв

Рис. 2.8. Завдання «Країна Мистецтв»

(підручник «Мистецтво» для 3 класу (Л. Масол))[31, с. 7]

3) *«Намалюй портрет улюбленого героя з казки «Пригоди Буратіно» (гуаш) (рис. 2.9).*

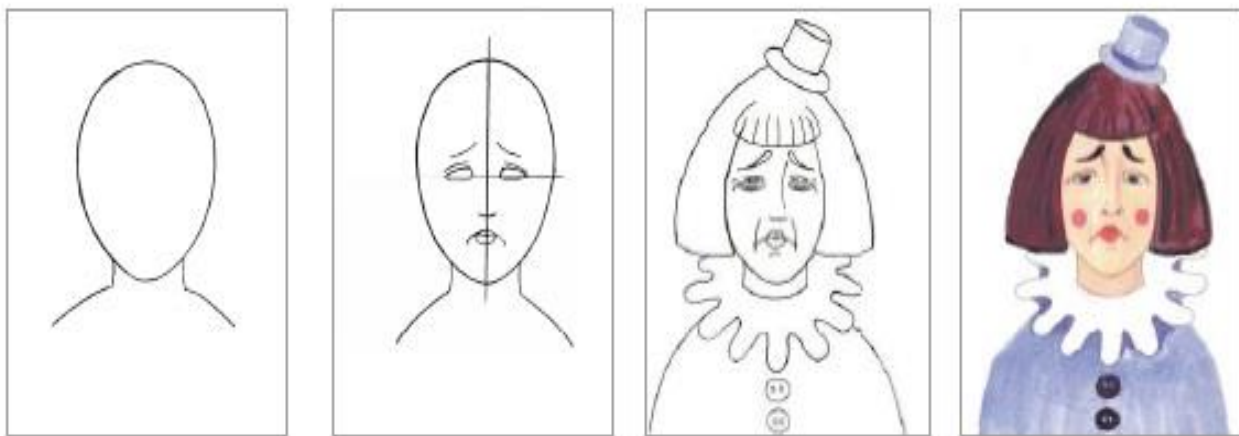

Рис. 2.9. Завдання «Улюблений герой із казки «Пригоди Буратіно»
(підручник «Мистецтво» для 3 класу (Л. Масол))[31, с. 11]

У підручнику «Мистецтво» для 2 класу за авторства В. Островського, розроблено відповідно до НУШ-2, учням пропонуються різні завдання з образотворення, пов'язані із аплікацією, малюванням, ліпленням.

Наведемо приклади по темі «Україна колядує»:

1. *«Розгляньте, які дерева створили любителі мистецтва. Для виготовлення ялинки можна використати різні матеріали. Назвіть, які саме»; «Розгляньте уважно репродукцію картини Ю. Кулішенка «Карпати взимку». Які кольори використав автор, щоб передати красу зимових Карпат?».*

2. *«Уявіть себе майстрами у творчій майстерні. Створіть диво-ялинку! Техніку виготовлення оберіть самостійно! Цікаво також було б намалювати ялинку за допомогою вушних паличок або зробити аплікацію з пластилінових кульок. Пофантазуйте!» (рис. 2.10).*

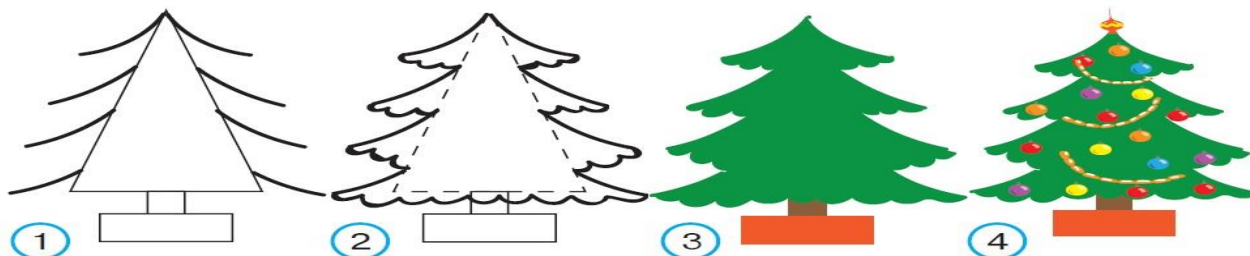

Рис. 2.10. Малювання «Новорічна ялинка» нетрадиційними техніками
малювання (вушні палички)

(підручник «Мистецтво» для 2 класу (В. Островський))[35]

Проведений аналіз підручників свідчить про те, що в них відсутні завдання, які б передбачали використання нетрадиційних технік образотворення (ниткографія, малювання ватяними паличками, ляпкографія тощо) та сучасних технологій образотворчого мистецтва, які спрямовані на прояв учнями свого творчого потенціалу, ініціативності (наприклад, вільне малювання, флюїд-арт, пластилінографія тощо).

Таким чином, аналіз типових освітніх програм для початкової школи, а також підручників з інтегрованого курсу «Мистецтво» для учнів початкової школи свідчить про те, що молодшим школярам на уроках образотворчого мистецтва пропонується для виконання різні види завдань, спрямованих на розвиток нестандартного, творчого мислення та творчих здібностей, при цьому подається конкретний алгоритм виконання дій. Проте вважаємо, що з метою розвитку ініціативності та творчості дітей доцільно також надавати учням можливість здійснювати «вільне образотворення», використовувати сучасні технології мистецтва та нетрадиційні техніки малювання.

2.2. Діагностика рівня розвитку ініціативності та творчих здібностей молодших школярів

У цьому параграфі дослідно-експериментальної роботи буде розглянуто процес визначення вихідного рівня розвитку ініціативності та творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, організованого і проведеного впродовж вересня 2022 р. – травня 2023 р. на базі Ганнівської гімназії Софіївської сільської ради Баштанського району Миколаївської області.

У дослідженні брали участь 32 учні, які навчаються у 4-А та 4-Б класах:

- 1) експериментальна група (ЕГ) – 16 учнів 4-А класу; та
- 2) контрольна група (КГ) – 16 учнів 4-Б класу.

Діти, які перебувають закордоном станом на період проведення експериментального дослідження, участі у діагностиці на брали.

Наша дослідно-експериментальна робота була організована та проводилася у три послідовні етапи, а саме: 1) констатувальний (діагностичний) етап ; 2) формувальний етап; та 3) контрольний етап.

Мета дослідно-експериментальної роботи: вивчити особливості розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження полягають у:

- організації та проведенні діагностики рівня розвитку ініціативності та творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва;
- розробці та апробації системи на основі отриманих результатів розробити та апробувати систему занять із художньо-естетичного виховання із використанням нетрадиційних технік малювання;
- визначенні впливу експериментальної системи роботи на розвиток ініціативності та творчості учнів початкової школи під час проведення уроків образотворчого мистецтва.

Гіпотеза дослідження, висунута в рамках нашого дослідження, полягає у припущенні, що рівень ініціативності та творчості в учнів початкової школи буде збільшуватися у випадку дотримання таких умов:

- систематичного проведення інтерактивних уроків образотворчого мистецтва;
- застосування технології мистецької проєктної діяльності на уроках образотворчого мистецтва;
- застосування нетрадиційних технік зображувальної діяльності та уроках образотворчого мистецтва;
- підбору тематики уроків образотворчого мистецтва з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів;
- урахування інтересів молодших школярів.

На основі проведеного аналізу сучасної психолого-педагогічної та методичної літератури було визначено критерії, показники та рівні розвитку

ініціативності та творчості у молодших школярів, а також підібрано необхідний діагностичний інструментарій з метою визначення вихідного рівня розвитку ініціативності та творчих здібностей в учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва, які навчаються в експериментальній та контрольній групах.

Проведення констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи було організовано впродовж вересня-жовтня 2022 р.

У таблиці 2.2 наведено критерії та показники розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва.

Таблиця 2.2

**Критерії та показники рівня розвитку ініціативності та творчості у
молодших школярів**

Критерій розвитку ініціативності та творчості	Мета	Зміст	Діагностичні методики
Когнітивний	Визначення характеру пізнавального ставлення учня до змісту процесу образотворення, його спостережливості, уважності, усвідомлення доцільності використання різних матеріалів для образотворчої діяльності.	1) в учня спостерігається розвинене сприйняття природи, життя людей, тварин та різних подій, відображених в художніх образах; 2) наявність у дитини знань про живопис, особливості використання різних засобів та технік образотворення; 3) учень розуміє, які художньо-зображувальні засоби слід використовувати під час образотворчої діяльності; 4) розуміння учнем творчого задуму митця, вираженого в художніх образах.	«Чого не вистачає?» (Р. Немов)

Продовження табл. 2.2

Мотиваційний	З'ясування характеру внутрішньої мотивації (бажання, прагнення) молодшого школяра брати участь в різних видах образотворчої діяльності.	1) учень проявляє інтерес та зацікавленість до процесу образотворення (малювання, ліплення, аплікації, декорування предметів); 2) в учня відзначається наявність бажання брати активну участь у процесі образотворчої діяльності (спільно з учнями, індивідуально); 3) учень проявляє активність, творчу ініціативу під час роботи з художніми матеріалами в ході образотворення.	Методика «Домальовування фігур» (О. Д'яченко)
Діяльнісний	Визначення поведінкових реакцій молодшого школяра: ініціювання образотворчої діяльності, «включення» у процес образотворення, імерсія.	1) учень здійснює естетичне оцінювання результатів образотворчої діяльності, висловлюючи власне оцінне ставлення до отриманих результатів образотворення (власних або однокласників). 2) наявність пізнавальної активності під час процесу образотворення; 3) учень застосовує свої вміння та навички під час образотворчої діяльності, зосереджується на художніх образах та здатен зберігати їх у пам'яті; у дитини розвинені вміння та навички зосереджуватися на художніх образах, зберігати їх у пам'яті.	Методика «Неповні фігури» (Є. Торренс)

Охарактеризуємо рівні розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва:

– *високий рівень*: учень є спостережливим та емоційним; проявляє свою зацікавленість до різних видів образотворчого мистецтва (ліплення, аплікації, декорування, малювання) та активно проявляє ініціативу щодо здійснення образотворення. Молодший школяр має знання про живопис; демонструє їх як під час бесід із учителем та однокласниками, так і в процесі безпосередньої образотворчої діяльності; використовує різні художньо-зображувальні засоби, у тому числі нетрадиційні техніки малювання; висловлює власне оцінне ставлення до отриманих результатів образотворення. Учень може самостійно висловити свою думку щодо художнього задуму митця,

пояснити та аргументувати свою думку. Проявляє наполегливість та творчість під час зображувальної діяльності, має творчу уяву та творче та образно-асоціативне мислення;

– *середній рівень*: в учня початкової школи відзначається недостатня зосередженість на процесі образотворення, він недостатньо спостережливий та емоційний; проявляє часткову зацікавленість до різних видів образотворчого мистецтва (ліплення, аплікації, декорування, малювання), тому не завжди проявляє творчу ініціативу щодо здійснення образотворення. Дитина має неповні знання про живопис та мистецтво, тому не може проявити себе під час процесу образотворення, потребуючи допомоги вчителя та/або однокласників (підказки). Докладає зусиль, щоб завершити розпочате завдання під час уроків образотворчого мистецтва. Учень не завжди проявляє інтерес до художньо-продуктивної діяльності, тому часто не використовує різні художньо-зображувальні засоби, віддаючи перевагу стандартним засобам та технікам образотворення. Творчі здібності, творча уява та креативне мислення розвинені недостатньо;

– *низький рівень*: в учня відзначається роззосередженість уваги, малоемоційність та майже повна відсутність інтересу до образотворчої діяльності. Дитина не проявляє творчої ініціативи під час уроків образотворчого мистецтва, не хоче виконувати завдання, а ті, які розпочала, не бажає завершувати. В учня нерозвинені творча уява та креативне мислення; відзначається паттерність мислення та відсутність бажання використовувати під час образотворення різних нетрадиційних засобів та технік малювання.

Представимо коротку характеристику діагностичному інструментарію, який було використано під час нашої дослідно-експериментальної роботи.

1. Методика «Чого не вистачає?» Р. Нємова було адаптовано у відповідності до мети дослідження та спрямовано на визначення рівня ініціативності та спостережливості молодших школярів, а також здатності відтворювати повні образи об'єктів навколишньої дійсності за допомогою засобів образотворення (Додаток В).

2. Методика «Неповні фігури» Є. Торренса полягає у визначенні рівня розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів за допомогою використання нетрадиційних технік зображувальної діяльності (Додаток А).

Учням пропонуються 5 аркушів паперу, на яких зображено всім відомі геометричні фігури. Завданням учнів є намалювати щось незвичайне, цікаве, взявши за основу геометричну фігуру. При цьому малювати треба за допомогою засобів, які ми використовуємо у повсякденному житті, – губка для миття посуду, ватні диски, ватні палички, пластикові виделки, фарби, олівці тощо. Всі матеріали для образотворення учні обирають самостійно.

Оцінювання результатів образотворчої діяльності здійснюється за бальною системою:

0–9 балів – «низький рівень»;

10–19 балів – «середній рівень»;

20–30 балів – «високий рівень».

3. Методика «Домальовування фігур» О. Д'яченка – полягає у визначенні рівня розвитку творчої уяви у молодших школярів та здатності пропонувати свої творчі ідеї під час уроків образотворчого мистецтва (Додаток Б).

Учитель пропонує учням картки із зображенням фрагментів незавершених фігур. Завданням учнів є домалювати фігури таким чином, щоб утворився малюнок із сюжетною лінією або без неї. При цьому учень може використовувати будь-які матеріали для образотворення (долоні, пальці, фарби, пензлики, олівці, нитки тощо). По завершенню виконання завдання учням треба назвати малюнок, який утворився.

Оцінювання результатів образотворчої діяльності за цією методикою здійснюється за бальною системою (від 0 до 4 балів).

Організація та проведення обстеження учнів початкової школи на констатувальному етапі дослідження здійснювалося у фронтальній формі.

На рис. 2.11 представлені результати визначення стану розвитку ініціативності та творчості молодших школярів за когнітивним критерієм відповідно до методики «Чого не вистачає» Р. Нємова.

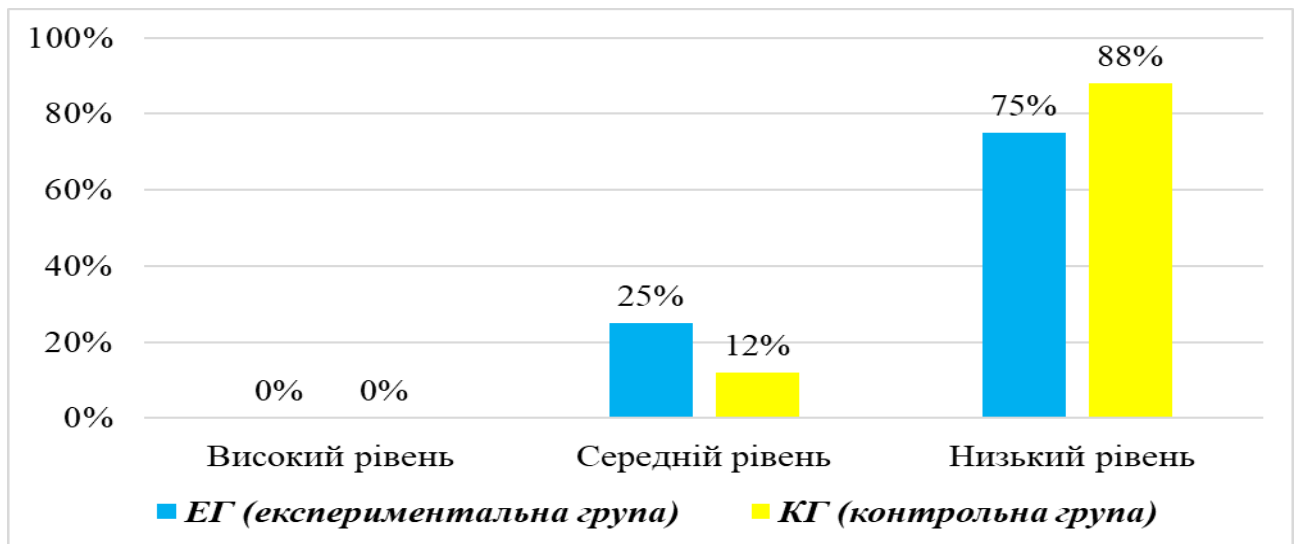

Рис. 2.11. Рівень розвитку знань в учнів EG та KG про використання засобів образотворення за методикою «Чого не вистачає?» (Р. Немов) на констатувальному етапі (когнітивний критерій)

Відповідно до результатів проведеного обстеження когнітивного критерію розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва за методикою «Чого не вистачає», що представлені на рис. 2.11, було встановлено, що в обох групах респондентів переважає низький рівень – 75% (12 учнів) в EG та 88% (14 учнів) в KG.

Учням були запропоновані картинки із зображеннями різних об'єктів навколишньої дійсності, з якими вони взаємодіють постійно у повсякденному житті, фрагменти відомих казок тощо. Діти назвали елементи, який не вистачає на картинках, проте зобразити ці фрагменти вони або відмовилися, або зображення були викривлені, шаблонні. Наприклад, на картинці із зображенням кошика, який несла Червона Шапочка своїй бабусі (казка Ш. Перро «Червона Шапочка»), не вистачало лісу, лісної стежинки, частини червоної шапочки на голові у дівчинки та пиріжків у кошику. Учні намалювали або пиріжки, або хусточку на голові у головної героїні казки, проте ані лісу, ані будь-яких атрибутів сюжету казки зображено не було.

Аргументами у відмові виконувати завдання стали такі репліки: «Я не знаю, що намалювати», «У мене не гарно виходить», «Я не вмю малювати», «А що я можу намалювати, якщо в мене не виходить?» тощо.

В обох аналізованих групах респондентів відзначається наявність середнього рівня когнітивного критерію розвитку ініціативності та творчості молодших школярів – 25% респондентів (4 особи) в ЕГ та 12% респондентів (2 учні) в КГ. Учні зверталися за допомогою до вчителя під час виконання діагностичного завдання, питали порад «Що краще намалювати?», «Як намалювати морду вовку?», «Чи можна намалювати чашку на таці, а не на столі?» тощо.

Високий рівень розвитку когнітивного критерію ініціативності та творчості у молодших школярів обох аналізованих груп відсутній.

Відповідно до проведеного обстеження мотиваційного критерію рівня розвитку ініціативності та творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва за методикою «Домальовування фігур» (О. Д'яченко) було отримано результати, представлені на рис. 2.12.

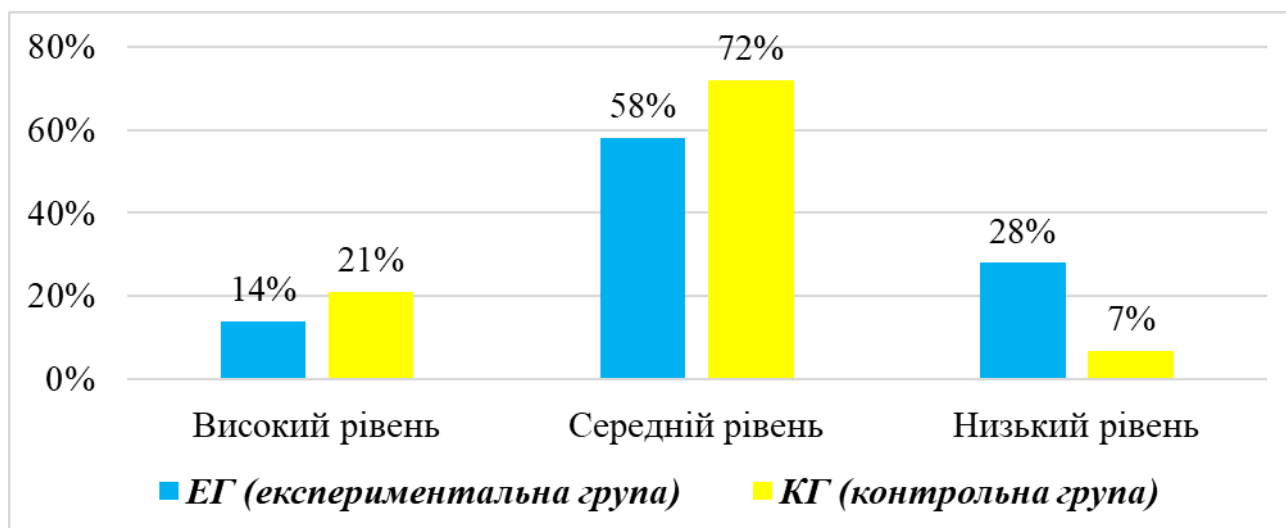

Рис. 2.12. Рівень розвитку творчої уяви та внутрішньої мотивації до образотворчої діяльності у молодших школярів ЕГ та КГ за методикою «Домальовування фігур» (О. Д'яченко) на констатувальному етапі (мотиваційний критерій)

Отримані показники з рис. 2.13 свідчать про те, що серед учнів ЕГ та КГ переважно сформований середній рівень ініціативності та творчості, які

молодші школярі проявили під час уроків до образотворчого мистецтва – 58% та 72% відповідно. Було встановлено, що малюнки дітей були переважно схематичні та неоригінальні, на них не було багато деталей. Учні не проявляли ініціативу під час обрання засобу образотворення. Переважна більшість учнів намалювали будиночки, снігових баб, мордочки тварин, проте не збагатили свої творчі роботи сюжетом, що призвело до однотипності творчих робіт.

Низький рівень розвитку ініціативності та творчості було виявлено у 28% учнів з ЕГ та у 7% респондентів в КГ. Високий рівень характерний для 14% та 21% учнів ЕГ та КГ відповідно.

На рис. 2.13 представлені отримані результати проведеного обстеження діяльнісного критерію розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів ЕГ та КГ за методикою «Неповні фігури» Є. Торренса на констатувальному етапі експериментального дослідження.

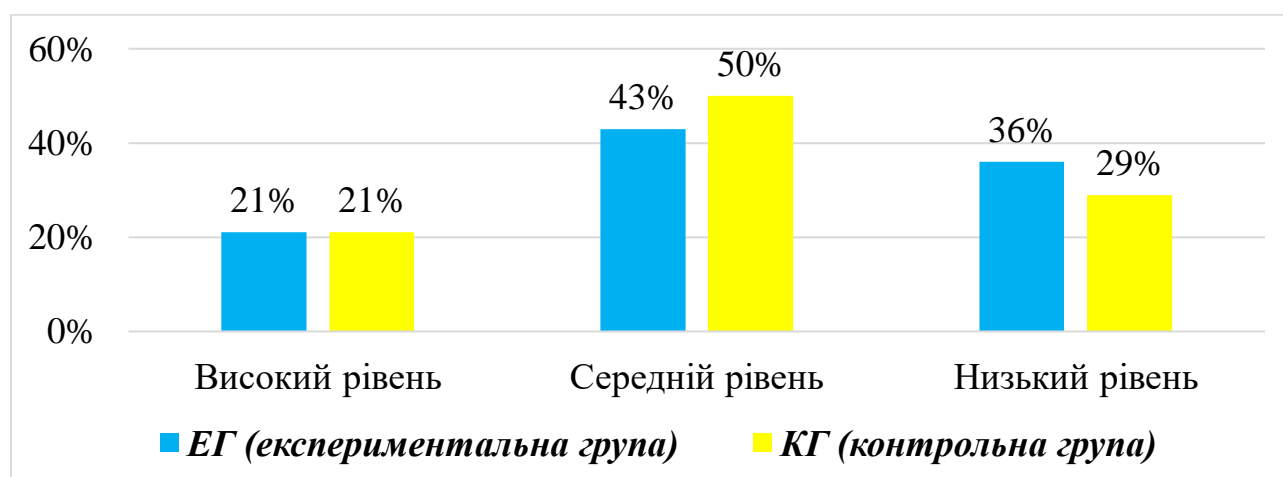

Рис. 2.14. Рівень розвитку ініціативності у молодших школярів ЕГ та КГ за методикою «Неповні фігури» Є. Торренса на констатувальному етапі (діяльнісний критерій)

Відповідно до показників, представлених на рис. 2.13, можна зробити висновок про те, що в учнів ЕГ та КГ діяльнісний критерій рівня розвитку ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва сформований на середньому рівні – 43% та 50% відповідно. Учні домалювали до поданих геометричних фігур певні елементи, проте демонстрували невпевненість щодо можливості використання нетрадиційних матеріалів для малювання (нитки,

ватяні палички, жмаканий папір тощо). При цьому учні соромилися демонструвати результати своєї творчої діяльності та коментувати їх.

Високий рівень розвитку ініціативності та творчості за діяльнісним критерієм було виявлено у 21% молодших школярів в кожній з груп. Ці учні не лише із задоволенням обирали та комбінували різні нетрадиційні засоби образотворення, але й проявили ініціативу у створенні малюнків-аплікацій. Так, наприклад, учениця 4-А класу Аліна Д. на основі квадрата намалювала будиночок у лісі, за допомогою ватяних паличок створила листя на деревах, а використавши пластилін синього кольору, утворила струмочок біля будинку. Жмаканий папір використала для малювання травички на галявині, а фломастери – для зображення квітів.

Учень 4-А класу Артем М. з овалу утворив НЛО та за допомогою темних ниток створив антени, а поруч намалював інопланетянина зеленого кольору з трьома пальцями та чотирма ногами.

Низький рівень розвитку ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва було виявлено у 36% молодших школярів в ЕГ та у 29% учнів в КГ. Учні або повністю не виконали завдання, які поставив учитель перед ними, або доповнили геометричні фігури незначними елементами.

Більше того, під час проведення діагностичного обстеження учням обох груп учитель ставив запитання, що саме б вони додали до своїх малюнків. Наприклад, учні з високим рівнем проявляли ініціативність та творчість у своїх відповідях: *«У цьому будинку в лісі живе Лісова Мавка, яка робить добрі справи та лікує лісових мешканців»*, *«Це космічний корабель прибульців із планети ZED»* та ін. Учні з середнім рівнем також коментували свої роботи: *«На цьому малюнку я зобразила сонечко, яке виходить із-за хмар та посміхається»*, *«Це будинок мисливця»* тощо. Натомість молодші школярі з низьким рівнем відмовлялися або соромилися коментувати свої творчі роботи.

На рис. 2.14 репрезентовані узагальнені результати діагностичного обстеження рівня розвитку ініціативності та творчості молодших школярів ЕГ

та КГ на уроках образотворчого мистецтва на констатувальному етапі експериментального дослідження.

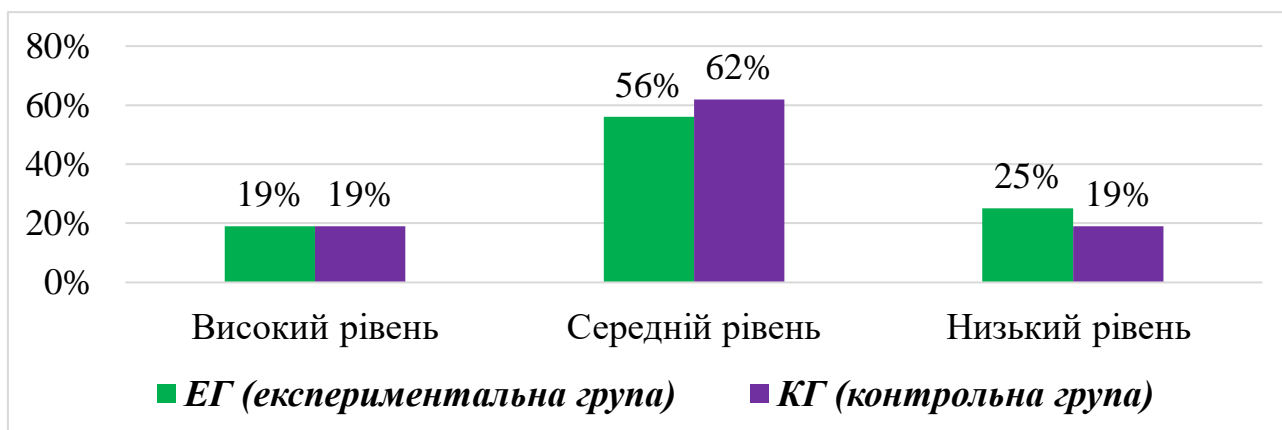

Рис. 2.14. Рівень розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів EG та КГ (констатувальний етап)

Аналізуючи показники на рис. 2.14, можна констатувати, що у молодших школярів EG та КГ переважає середній рівень розвитку ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва – 56% та 62%. Ця категорія дітей недостатньо зацікавлена в різних видах образотворчої діяльності, тому діти не проявляють значної емоційності та ініціативності на уроках образотворчого мистецтва; виконують поставлені вчителем завдання, але без явного бажання, часто питають про допомогу своїх однокласників або вчителя. Довго виконують завдання, докладаючи зусилля, щоб завершити розпочате завдання під час уроків образотворчого мистецтва. Нетрадиційні техніки образотворення на уроках майже не використовують. У дітей недостатньо розвинені творчі здібності, творча уява та креативне мислення.

Високий рівень ініціативності та творчості виявлено у 19% опитаних респондентів в обох досліджуваних групах. Учні дуже емоційні на уроках образотворчого мистецтва, активно проявляють свою щирю зацікавленість до різних видів образотворення: люблять малювати, створювати цікаві аплікації з різних матеріалів, ліпити з пластиліну картини тощо. Учні демонструють свої знання про живопис на уроках та в процесі безпосередньої образотворчої діяльності, використовують різні художньо-зображувальні

засоби, висловлюють власну думку про отримані результати образотворення (як свої, так і своїх однокласників). В учнів розвинена творча уява та творчий образно-асоціативне мислення.

У 25% молодших школярів в ЕГ та у 19% учнів в КГ було виявлено низький рівень розвитку ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва. Для цих учнів характерними рисами є: розсосередженість уваги, малоемоційність та майже повна відсутність інтересу до образотворчої діяльності, що знаходить свій прояв у відмові та небажанні виконувати творчі завдання на уроках образотворчого мистецтва, або відмові завершувати розпочате завдання, якщо учень бачить, що у нього виходить гірше, ніж в однокласників. В учнів нерозвинені творча уява та креативне мислення; відзначається паттерність мислення та відсутність бажання використовувати під час образотворення різні нетрадиційні засоби та техніки образотворення.

Отже, за результатами проведеного констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи, спрямованого на визначення стану розвитку ініціативності та творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, було встановлено, що в учнів недостатньо розвинена ініціативність та творчість: діти не розкривають свої творчі здібності під час різних видів образотворення; творча уява та самостійність в обранні художніх засобів на уроках образотворчого мистецтва не проявляється; в учнів відсутня мотивація до художньо-творчої діяльності та зацікавленість в образотворчому мистецтві.

Високий рівень розвитку ініціативності та творчості виявлено у 19% учнів в ЕГ та КГ; середній рівень – у 56% учнів в ЕГ та 62% учнів в КГ; низький рівень – у 25% учнів ЕГ та у 19% учнів в КГ.

Зазначені результати свідчать про необхідність та доцільність розробки та впровадження експериментальної системи роботи з розвитку ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва з учнями, які навчаються в ЕГ, оскільки у них показники є нижчими.

2.3. Впровадження експериментальної системи роботи з розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва

За результатами проведеної діагностики на визначення стану розвитку ініціативності та творчості в учнів ЕГ та КГ на уроках образотворчого мистецтва було виявлено доцільність розробки та апробації експериментальної системи роботи з учнями, спрямованої на розвиток ініціативності та творчості дітей, зацікавленості до образотворчого мистецтва, а також можливості прояву їх творчого потенціалу, креативного мислення, активізації та розвитку творчої уяви в процесі різних видів художньо-творчої діяльності.

Проведення формувального етапу було організовано та проведено з учнями 4-А класу (ЕГ) впродовж жовтня 2022 р. – квітня 2023 р.

Мета експериментальної системи роботи: розвиток ініціативності та творчості в учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва.

Основа експериментальної системи роботи: мистецькі проекти, техніка «вільне малювання» та нетрадиційні техніки образотворення є важливими засобами розвитку ініціативності та творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Види завдань: інтерактивні, словесно-комунікативні, творчі.

Методи навчання:

- наочні (демонстрація; спостереження; mind-map; ілюстрації репродукцій картин тощо);
- словесні (евристична бесіда; пояснення; розповідь);
- практичні (малювання нетрадиційними техніками образотворення; ігрові завдання та вправи; творчі проекти).

Педагогічні прийоми:

- бесіда (повідомлення учням теми уроку, обмін думками щодо можливих видів творчої діяльності на уроці образотворчого мистецтва);

- демонстрація та пояснення вчителем (учням надаються словесні пояснення алгоритму виконання дій під час процесу творчої діяльності – ліплення, аплікації, малювання, використовуючи різні техніки образотворення (у тому числі нетрадиційні з метою досягнення певного результату);
- мотивація та заохочення до процесу художньої діяльності (вчитель надає позитивну оцінку діяльності молодших школярів, говорить слова підтримки під час процесу образотворення, відзначає основні переваги творчої роботи тощо з метою підвищення в учнях упевненості в своїх силах);
- взаємне оцінювання творчих робіт учнями.

Педагогічні форми роботи на уроках образотворчого мистецтва:

- спільна діяльність учителя та учнів;
- творчі проєкти;
- організація тематичних днів, свят та розваг (наприклад, «День маленького художника», «День Ляпки», «День найкращого друга» тощо);
- організація нетрадиційних уроків малювання (урок-ермітаж, урок-виставка творчих робіт тощо);
- виготовлення творчих робіт на подарунок (наприклад, до Дня матері, до Дня батька тощо);
- організація конкурсів незвичних творчих робіт.
- організація конкурсів незвичних малюнків;
- виготовлення творчих робіт на подарунок (для бабусь, мам, найкращих друзів);
- організація виставки дитячої творчості.

Форми організації образотворчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва:

- індивідуальна – кожен учень самостійно виконує своє творче завдання та отримує власний творчий продукт;
- фронтально-індивідуальна – кожен учень виконує певний обсяг творчого завдання, після чого вчитель об'єднує всі творчі роботи учнів у загальну класну композицію (наприклад, створення «Дерева дружби»: учні виготовляють листя та плоди для дерева, після чого всі елементи поєднуються в одну велику композицію);
- фронтальна – полягає у проведенні колективної роботи учнями початкової школи, яка передбачає взяття активної участі всіх молодших школярів в обговоренні замислу творчого завдання та його виконанні; при цьому всі діти об'єднані однією метою та зацікавлені в отриманні спільного результату.

Організаційно-методична діяльність педагога на уроках образотворчого мистецтва:

- створення ігрових ситуацій на уроках образотворчого мистецтва з метою мотивації молодших школярів до художньої діяльності та формування в них емоційної чуйності (наприклад, загадування загадок; декламація віршованих творів; ігри-драматизації; ігри-імпровізації; дидактичні ігри; тощо);
- використання засобів візуалізації (репродукції картин, зразки, ілюстрації, фотоколажі, віртуальні екскурсії до картинних галерей або музеїв мистецтва тощо);
- забезпечення музичного супроводу на уроках образотворчого мистецтва (можна використовувати релаксаційну або класичну музику);
- показ та пояснення способів зображення, ознайомлення учнів з новими методами, прийомами та техніками образотворення;
- забезпечення педагогічного партнерства на уроках образотворчого мистецтва між учителем та учнями, у межах якого вчитель ненав'язливо контролює та спрямовує діяльність молодших школярів, але не нав'язує свої думки.

З метою проведення педагогічної роботи з учнями початкової школи, спрямованої на розвиток їхньої ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва із використанням сучасних технік образотворення, пропонуємо вчителям початкової ланки керуватися такими методичними рекомендаціями:

1. Пам'ятайте, що на уроках образотворчого мистецтва із використанням нетрадиційних технік образотворення та вільного малювання кожен учень стає «художником», «митцем».

2. Педагог повинен пояснити учням, що вони можуть створювати будь-який художній образ, за допомогою використання різних властивостей добре відомих дітям матеріалів, якими вони користуються у повсякденному житті (наприклад, каву або чай можна використовувати як фарбу, нитки як пензлик тощо).

3. Учні повинні поетапно реалізовувати свій творчий задум, попередньо обміркувавши його.

4. Педагог повинен підтримувати учнів у їхніх намірах щодо експериментування з фарбами, різноманітними художніми матеріалами задля отримання нових, унікальних результатів образотворчої діяльності.

5. Ознайомлюйте учнів з різними засобами образотворення (пастеллю, аквареллю, гуашшю, тушшю, крейдою тощо) та особливостями роботи з ними на уроках образотворчого мистецтва.

6. Стимулюйте молодших школярів комбінувати різні види образотворчого мистецтва (наприклад, малювання + аплікація, малювання + пластилінографія тощо) та поєднувати різні нетрадиційні техніки образотворення (наприклад, малювання фарбами та ляпкографія).

7. Ознайомлюйте учнів початкової школи з сучасними техніками образотворчого мистецтва, дотримуючись при цьому низки взаємопов'язаних правил:

1) знайомство та освоєння нових прийомів образотворення;

2) давайте учням такі завдання, які передбачають поступове ускладнення, модифікацію та комбінацію вже освоєних ними технік та прийомів образотворення.

8. Акцентуйте особливу увагу на підборі тематики та змісту роботи на уроках образотворчого мистецтва, а також техніки виконання творчих завдань учнями.

9. У процесі організації педагогічної роботи на уроках образотворчого мистецтва керуйтеся такими загальнодидактичними принципами:

- забезпечення свободи вибору учнем матеріалів для образотворення;
- позитивне прийняття будь-яких результатів творчої діяльності учнів;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів початкової школи;
- урахування інтересів молодших школярів.

З метою розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів ЕГ нами було розроблено та апробовано програму уроків образотворчого мистецтва, яка включала 10 уроків різної тематики (див. табл. 2.3), під час яких використовувалися різні сучасні техніки образотворчого мистецтва.

Таблиця 2.3

**Програма уроків образотворчого мистецтва
з розвитку ініціативності та творчості**

№ з/п	Тема уроку	Прийоми/техніки образотворення
1	«Чарівні квіти»	Техніка ниткографія
2	Мистецький проект «Незвіданий космос»	Створення пластилінового мультфільму
3		Вільне малювання на тему космосу
4		Флюїд-арт
5	«Анімалістичний портрет «Тигрюля»	Портрет гуашшю
6	«Зимова казка»	Малювання фрагменту новорічної казки пастеллю
7	«Метелик»	Малювання кольоровою крейдою
8	«Малювання кавою «Совуня»	Малювання кавою

Продовження табл. 2.3

9	«Весела зачіска у мамі»	Техніка «роздмухування соломинкою»
10	«Весняні метелики»	Аплікація

Розглянемо деякі з наведених у табл. 2.3 уроків образотворчого мистецтва, проведених у межах формувального етапу дослідно-експериментального дослідження, більш детально.

Так, під час *уроку на тему «Чарівні квіти»* передбачалося використання техніки «ниткографія», яка полягала у малюванні пофарбованою в гуаш товстою ниткою для в'язання шляхом здійснення багаторазового та витіюватого викладання на аркуш паперу нитки. Папір потрібно було згинати вдвічі, а нитки покласти між зігнутими частинами аркушу паперу, після чого дістати нитку. Як результат виходять витончені та фантастичні малюнки (рис. 2.15.), які представлені у Додатку 3.

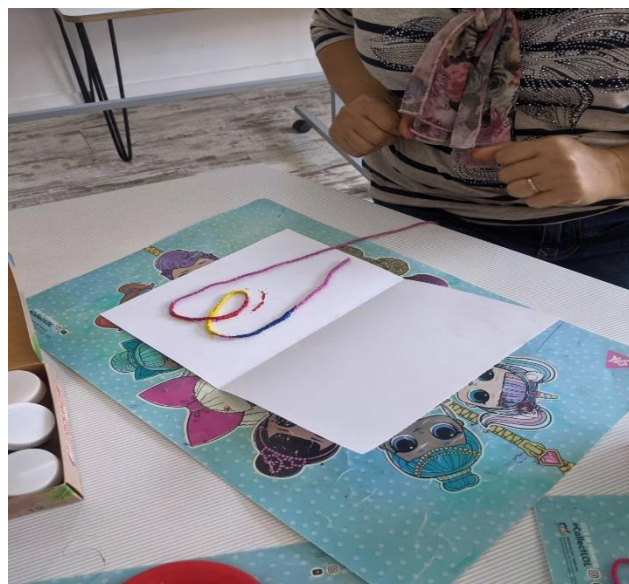

Рис. 2.15. Демонстрація вчителем алгоритму малювання в техніці «ниткографія» на уроці до теми: «Чарівні квіти»

На уроці образотворчого мистецтва *на тему «Весела зачіска у мамі»* учні вчилися малювати в нетрадиційній техніці малювання «роздмухування соломинкою» (коктейльною трубочкою). Попередньо вчитель підготувала шаблони із зображенням обличчя на аркушах паперу, а на уроці роздала учням.

Надалі учням було запропоновано використати акварельні фарби: на аркуш паперу за допомогою пензлика наносять декілька крапель рідкої акварельної фарби та, використовуючи трубочки (соломинки) для коктейлю, учні роздмухують фарбу у різні сторони, утворюючи тим самим волосся у людини, зображеної на папері (рис. 2.16). Деякі учні виявили бажання самостійно намалювати мамине обличчя, яким вони його уявляють, а волосся вже малювали в запропонованій дітям нетрадиційній техніці образотворення.

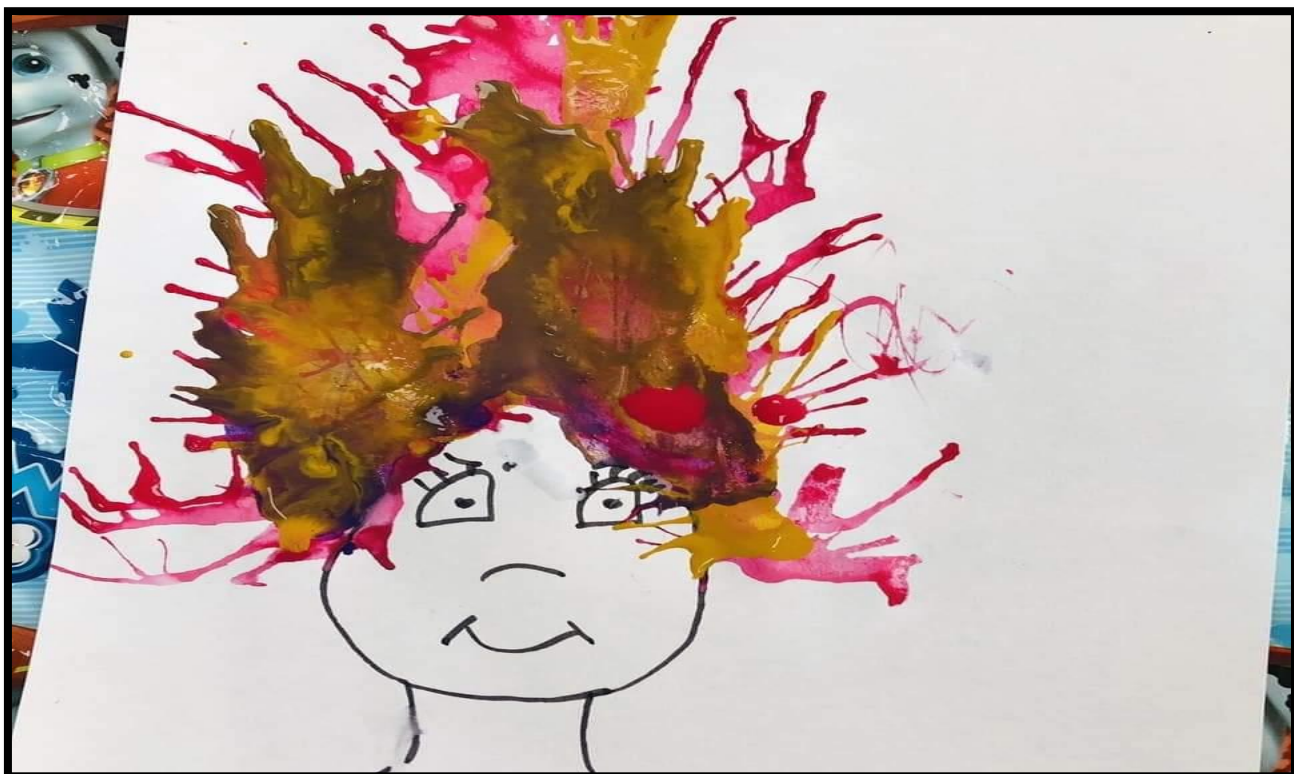

Рис. 2.16. Демонстрація вчителем алгоритму малювання в техніці «ниткографія» на уроці на тему: «Чарівні квіти»

Варто наголосити на тому, що серед всіх уроків образотворчого мистецтва молодшим школярам ЕГ найбільше сподобалося брати участь в мистецькому проєкті «Незвіданий космос», який тривав протягом трьох уроків. Так, на першому уроці учням було запропоновано створити пластиліновий мультфільм про запуск ракети у відкритий космос, який у подальшому учні спільно з учителем змонтували та утворили справжні мультики (рис. 2.17), використовуючи програми MovaviClips та InShot. Під час уроку молодші

школярі виконували елементи ліплення з пластиліну і щоразу покроково фотографували отриманий результат на мобільні телефони.

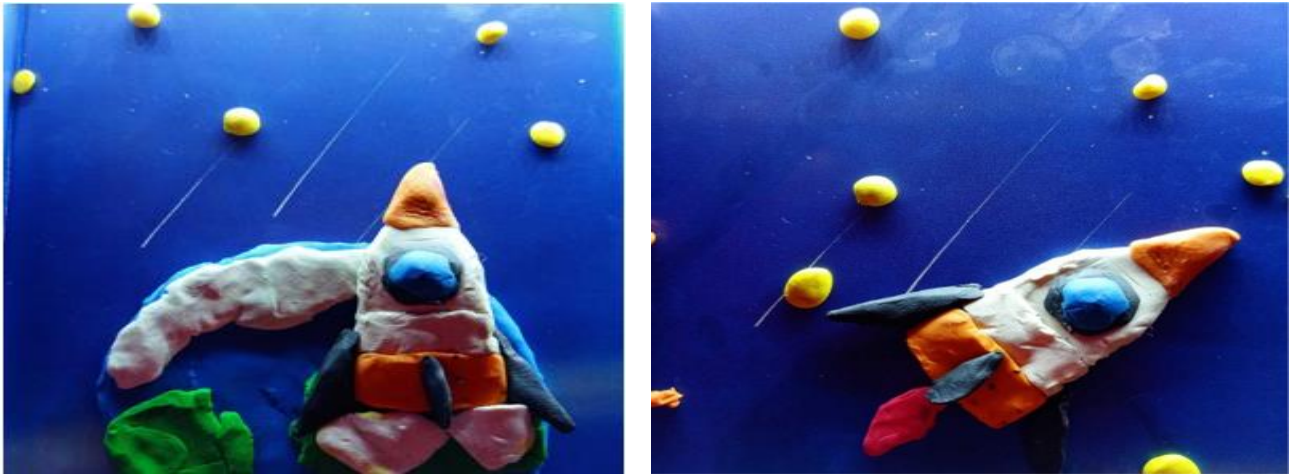

Рис. 2.17. Фрагменти пластилінового мультфільму «Запуск ракети» на уроці образотворчого мистецтва у межах творчого проєкту «Незвіданий космос»

Захопившись темою космосу, яка є однією з найулюбленіших серед учнів початкової школи, учням було запропоновано на наступному уроці образотворчого мистецтва зайнятися вільним малюванням на тему космосу. Як результат, учні із задоволенням малювали різні сюжети на задану тематику: прибульців, космонавтів у космосі, ракети, життя на Місяці, марсіян тощо (рис. 2.18). При цьому учні самостійно обирали для себе засоби образотворення, матеріали та придумували творчій задум.

Рис. 2.18. Творча робота учня 4-А класу на тему «Друзі прибульці»

Найбільш захоплюючим уроком для молодших школярів стало виготовлення планет у сучасній техніці «флюїд-арт». До цього уроку було проведено вагому попередню роботу з батьками: 1) батьки виготовили для всіх учнів класу та роздали своїм дітям дерев'яні кола з фанери; 2) придбали спеціальні набори для малювання у техніці флюїд-арт; 3) забезпечили дітей одноразовими пелюшками, вологими серветками та гліттером.

Виконання малювання у техніці флюїд-арт полягало у тому, що учні в одноразовий стаканчик налили рідку фарбу різних кольорів, а потім вилили суміш на фанеру у формі кола, утворюючи тим самим «планету» (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Творча робота учениці 4-А класу на тему «Планета мрії»

Ще одним цікавим проектом для учнів став інтеграційний проект «Яблуневий сад», що проводився в рамках спільного проекту ННІМП ДЗВО «УМО» з Католицьким університетом імені Іоанна Павла II у м. Люблін (Республіка Польща). (Додаток К)

У ході виконання проекту діти побували на екскурсії у яблуневому саду, дізналися, як вирощуються і зберігаються яблука різних сортів яблук. На основі зібраної інформації учні створили «паспорти» сортів яблук, вигадали власну

страву з яблук, організували ярмарку із приготованих страв. Заключним етапом стало написання віршованого твору та участь у конкурсі малюнків «Краса мого краю», під час якого діти створювали пейзажі у вільному стилі малювання. Приклад однієї із робіт учасників зображено на рис. 2.20.

Такі інтегровані проєкти, розкривають творчі здібності дітей та їхню ініціативність у процесі діяльності.

Рис.2.20. Творча робота учениці 4-А класу на тему «Краса мого краю» в рамках проєкту «Яблуневий сад»

Таким чином, на формувальному етапі експериментального дослідження було розроблено та практично впроваджено експериментальну систему роботи з розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, що включала 7 уроків із використанням нетрадиційних технік образотворення («Чарівні квіти» у техніці ниткографія,

«Анімалістичний портрет «Тигрюля» (гуаш), «Зимова казка» (пастель), «Метелик» (кольорова крейда), «Совуня» (малювання кавою), «Весела зачіска у мами» у техніці роздмухування соломинкою, аплікація «Весняні метелики»), а також проведення мистецького проєкту «Незвіданий космос» (3 уроки з використанням вільного малювання, флюїд-арту та створення пластилінового мультфільму).

2.4. Аналіз та інтерпретація результатів дослідно-експериментальної роботи

Проведемо аналіз отриманих результатів обстеження учнів початкової школи, які навчаються в ЕГ та КГ, на контрольному етапі експериментального дослідження.

Мета контрольного етапу: визначити рівень розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів ЕГ та КГ після впровадження експериментальної системи роботи з розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва.

Проведення контрольного етапу дослідно-експериментальної роботи було організовано впродовж квітня–травня 2023 р. та здійснювалося за методиками, які використовувалися на констатувальному етапі.

Організація та проведення обстеження учнів початкової школи на контрольному етапі дослідження також здійснювалося у фронтальній формі.

На рис. 2.21 представлені порівняльні результати визначення стану розвитку ініціативності та творчості молодших школярів за когнітивним критерієм відповідно до методики «Чого не вистачає» Р. Немова на контрольному етапі.

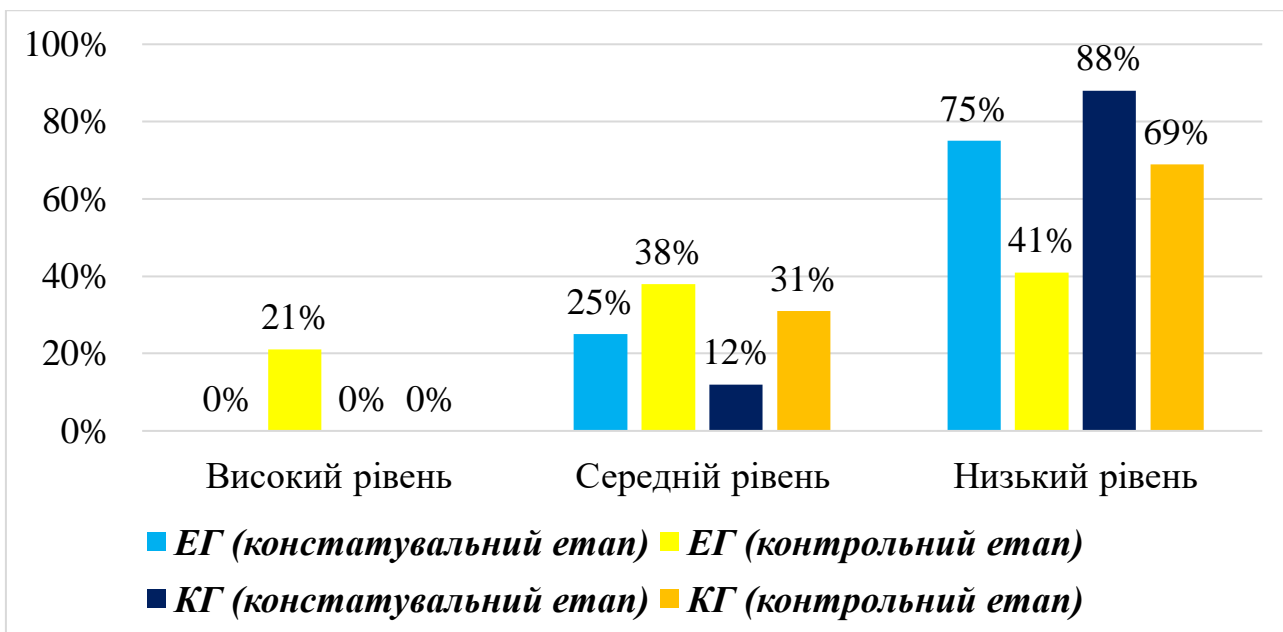

Рис. 2.21. Рівень розвитку знань в учнів EG та KG про використання засобів образотворення за методикою «Чого не вистачає?» (Р. Немов) (когнітивний критерій) на контрольному етапі

Відповідно до даних на рис. 2.21 можна стверджувати про зростання показників когнітивного критерію розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів, які навчаються в EG: низький рівень скоротився на 34%, склавши 41% учнів на контрольному етапі; середній рівень зріс до 38% респондентів (+13%), а високий виріс до 21%.

Серед учнів KG також відзначається позитивна динаміка за когнітивним критерієм: середній рівень зріс до 31% респондентів (+19%) за рахунок скорочення показників низького рівня на 19%, склавши 69% респондентів на контрольному етапі порівняно з 88% - на констатувальному. Високий рівень розвитку ініціативності та творчості серед учнів KG за когнітивним критерієм не виявлено.

Відповідно до проведеного обстеження мотиваційного критерію рівня розвитку ініціативності та творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва за методикою «Домальовування фігур» (О. Д'яченко) на контрольному етапі було отримано результати, представлені на рис. 2.22.

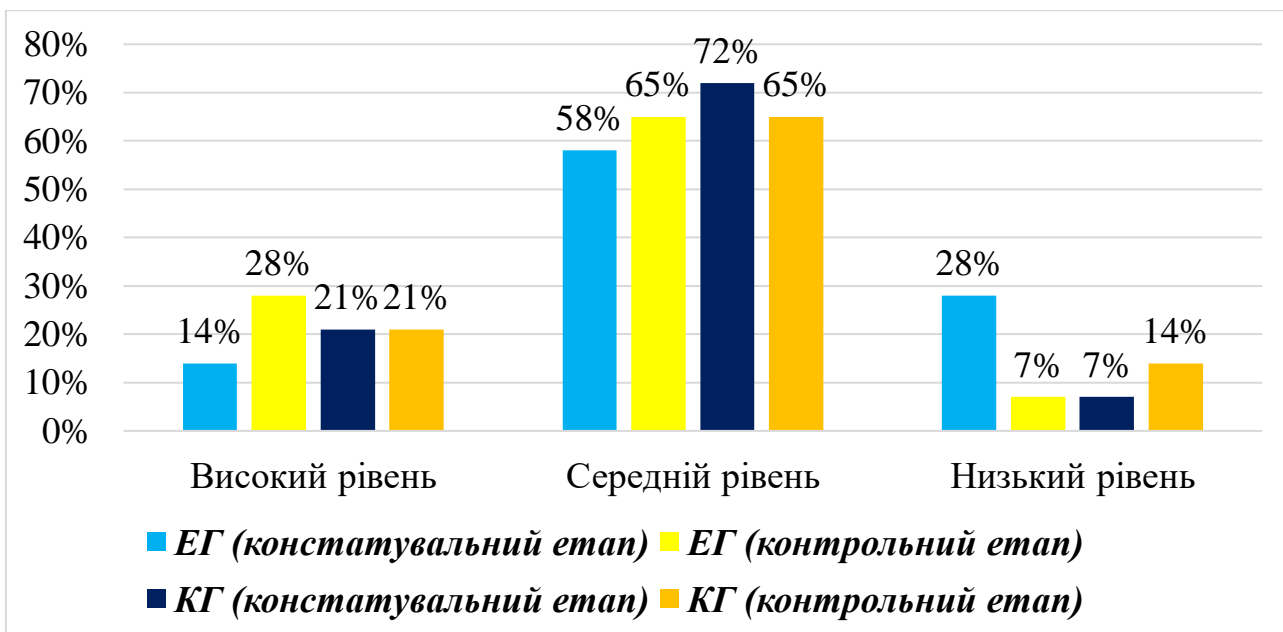

Рис. 2.22. Рівень розвитку творчої уяви та внутрішньої мотивації до образотворчої діяльності у молодших школярів EG та KG за методикою «Домальовування фігур» (О. Д'яченко) на контрольному етапі (мотиваційний критерій)

На контрольному етапі було встановлено, що в учнів обох досліджуваних груп переважає середній рівень розвитку творчої уяви та внутрішньої мотивації до образотворчої діяльності, при цьому в EG показник зріс з 58% респондентів до 65% респондентів (+7%), а в KG показник середнього рівня скоротився на 7%, зменшившись з 72% учнів на констатувального етапу до 65% - на контрольному.

Високий рівень має тенденцію до зростання в EG (+14%), склавши 28% респондентів на контрольному етапі. Серед учнів KG показник високого рівня залишився незмінним.

Для учнів EG характерна позитивна динаміка скорочення низького рівня розвитку ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва (-14%): з 28% до 7%, у той час, як в KG показник низького рівня зріс з 7% на констатувальному етапі до 14% - на контрольному.

На рис. 2.23 представлені отримані результати проведеного обстеження діяльнісного критерію розвитку ініціативності та творчості у молодших

школярів ЕГ та КГ за методикою «Неповні фігури» Є. Торренса на контрольному етапі експериментального дослідження.

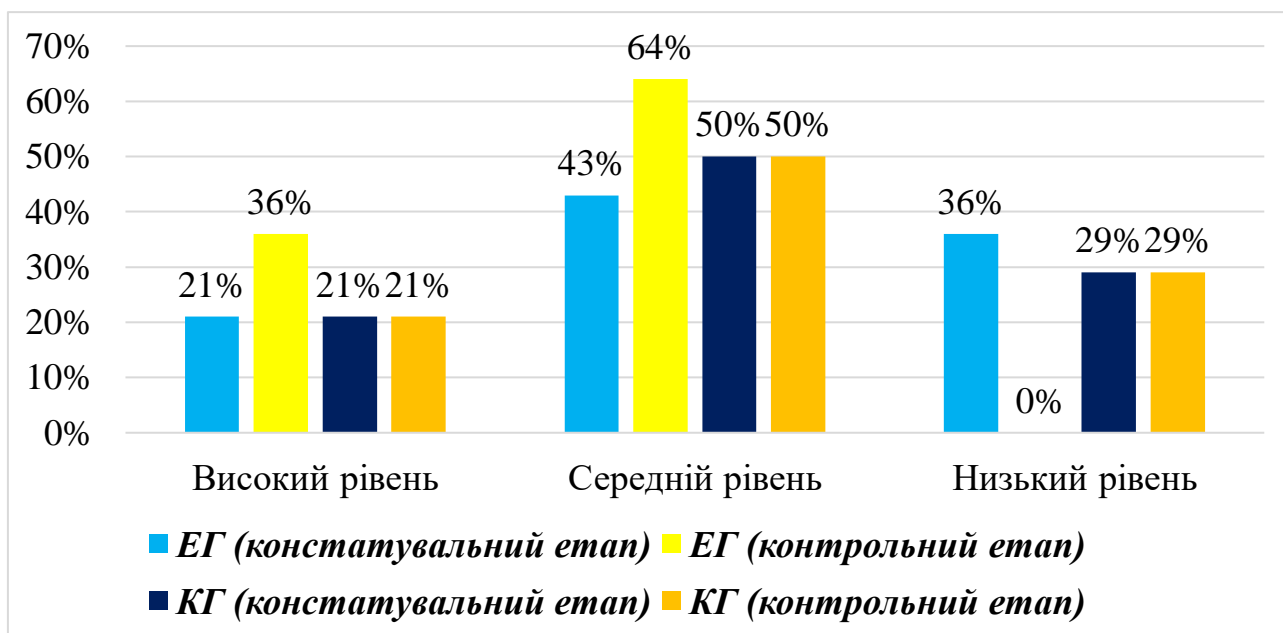

Рис. 2.23. Рівень розвитку ініціативності у молодших школярів ЕГ та КГ за методикою «Неповні фігури» Є. Торренса на контрольному етапі (діяльнісний критерій)

Відповідно до показників, наведених на рис. 2.24, можна дійти висновку про те, що у молодших школярів ЕГ зросли показники високого та середнього рівнів діяльнісного критерію розвитку ініціативності та творчості на уроках образотворчого мистецтва. Так, високий рівень склав 36% респондентів на контрольному етапі, підвищившись на 15% порівняно із показниками констатувального етапу – 21%. Середній рівень зріс на 21%, склавши 64% на контрольному етапі порівняно з 43% на констатувальному. Низький рівень серед учнів ЕГ виявлено не було.

Натомість серед учнів КГ показники діяльнісного критерію розвитку ініціативності та творчості залишилися незмінними порівняно із констатувальним етапом дослідження: високий рівень – 21%, середній – 50%, низький – 29%.

Узагальнені порівняльні результати дослідно-експериментального дослідження до та після впровадження експериментальної системи роботи з

розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва репрезентовано на рис. 2.25.

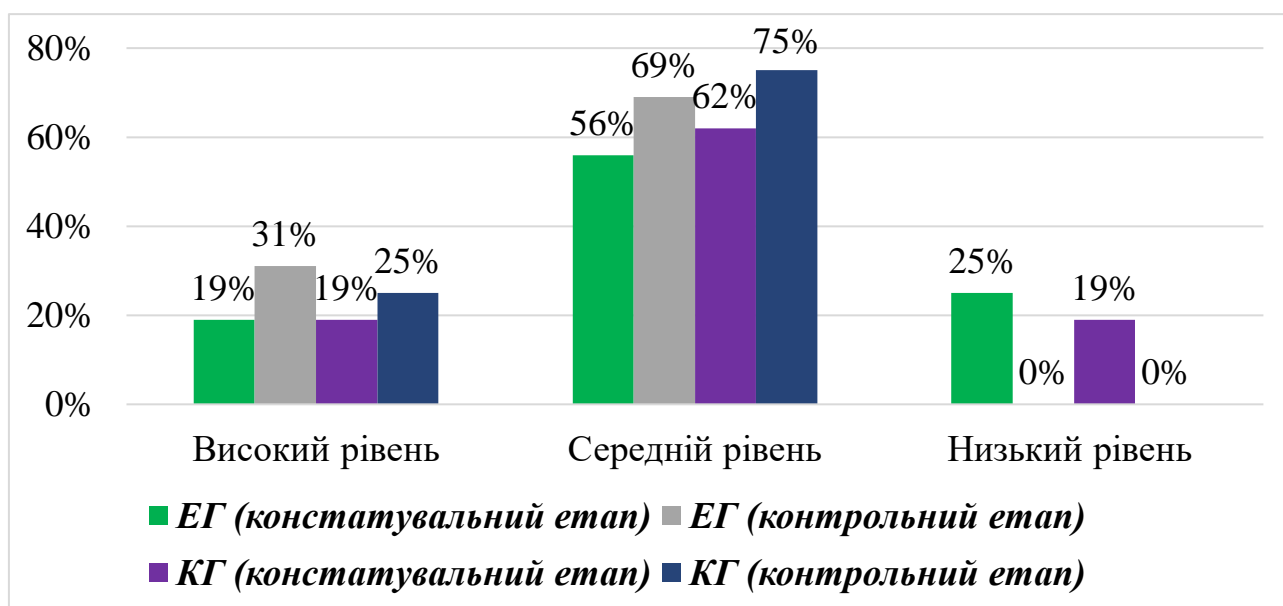

Рис. 2.25. Рівень розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів EG та KG (контрольний етап)

Аналіз показників, представлених на рис. 2.25, свідчить про те, що в обох досліджуваних групах на контрольному етапі зросли показники розвитку ініціативності та творчості в учнів початкової школи. Проте в експериментальній групі учнів, де було впроваджено експериментальну систему роботи з розвитку ініціативності та творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, відзначається більш суттєве зростання показників розвитку ініціативності та творчості у дітей.

Так, високий рівень в EG на контрольному етапі зріс з 19% до 31% (+12%), а в KG зростання склало 6% (з 19% до 25%).

Середній рівень розвитку ініціативності та творчості в EG та KG також має позитивну динаміку. В учнів EG середній рівень збільшився на 13%, склавши 69% респондентів на контрольному етапі, порівняно із 56% на констатувальному, а у молодших школярів KG – також зростання склало +13% (з 62% до 75%).

Низький рівень розвитку ініціативності та творчості серед учнів обох класів виявлено не було.

Отже, відповідно до отриманих результатів експериментального дослідження за трьома обраними методиками та визначеними критеріями виявлено позитивну динаміку розвитку ініціативності та творчості молодших школярів в ЕГ молодших школярів, в якій було організовано та впроваджено експериментальну систему роботи з розвитку ініціативності та творчості учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва. З цього випливає, що можна стверджувати про ефективність та доцільність використання розробленої системи роботи з розвитку ініціативності та творчості молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Висновки до розділу 2

1. Проведено аналіз типових освітніх програм та підручників з інтегрованого курсу «Мистецтво» для учнів початкової школи та встановлено, що молодшим школярам на уроках образотворчого мистецтва пропонується для виконання різні види завдань, спрямованих на розвиток нестандартного, творчого мислення та творчих здібностей, а при цьому подається конкретний алгоритм виконання дій.

Виявлено, що учням не пропонуються завдання, спрямовані на розвиток ініціативності та розкриття їх творчого потенціалу, реалізації своїх творчих задумів, тому вважаємо за доцільне впроваджувати «вільне образотворення», використовувати сучасні технології мистецтва та нетрадиційні техніки малювання на уроках образотворчого мистецтва.

2. На констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи було встановлено, що в учнів недостатньо розвинена ініціативність та творчість: діти не розкривають свої творчі здібності під час різних видів образотворення; творча уява та самостійність в обранні художніх засобів на уроках

образотворчого мистецтва не проявляється; в учнів відсутня мотивація до художньо-творчої діяльності та зацікавленість в образотворчому мистецтві.

Високий рівень розвитку ініціативності та творчості виявлено у 19% учнів в ЕГ та КГ; середній рівень – у 56% учнів в ЕГ та 62% учнів в КГ; низький рівень – у 25% учнів ЕГ та у 19% учнів в КГ.

3. На формувальному етапі експериментального дослідження було розроблено та практично впроваджено експериментальну систему роботи з розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва, що включала 7 уроків із використанням нетрадиційних технік образотворення («Чарівні квіти» у техніці ниткографія, «Анімалістичний портрет «Тигрюля» (гуаш), «Зимова казка» (пастель), «Метелик» (кольорова крейда), «Совуня» (малювання кавою), «Весела зачіска у мамі» у техніці роздмухування соломинкою, аплікація «Весенні метелики»), а також проведення мистецького проєкту «Незвіданий космос» (3 уроки з використанням вільного малювання, флюїд-арту та створення пластилінового мультфільму).

4. Результати проведеного контрольного етапу експериментального дослідження свідчить про те, що: 1) в учнів ЕГ та КГ зросли показники високого (+21% в ЕГ) та середнього (+13% та +19% відповідно по групам) рівнів когнітивного критерію; 2) в учнів ЕГ та КГ переважає середній рівень мотиваційного критерію (по 65%); 3) в учнів ЕГ переважає середній та високий рівні діяльнісного критерію (64% та 36% відповідно), а в КГ – середній та низький рівні (50% та 29% відповідно).

Встановлено, що загальний рівень розвитку ініціативності та творчості в учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва в обох досліджуваних групах середній – 69% в ЕГ та 75% в КГ, при цьому високий рівень після формувального експерименту в ЕГ вище – 31%.

Таким чином можемо зазначити, що рівень ініціативності та творчості молодших школярів підвищився, отже експериментальна гіпотеза підтверджується.

ВИСНОВКИ

1. Проведено аналіз понять «творчість», «творчі здібності», «ініціативність» та встановлено, що «творчість» є більш ширшим поняттям, порівняно із творчими здібностями, виступаючи процесом генерації нових ідей, концепцій, продуктів та/або рішень, які мають цінність або виходять за межі вже існуючих паттернів, стандартів та уявлень та являючи собою здатність до фантазування, продукування оригінальних ідей, інноваційності та творчого процесу, який може включати в себе етапи дослідження, експериментів, асоціацій та трансформації ідей у певні продукти або результати.

Під поняттям «творчі здібності» слід розуміти унікальні здатності та ресурси особистості, які вона має для прояву творчості та створення нових ідей, концепцій, продуктів та/або рішень, а також поєднання сукупності специфічних якостей та рис особистості, її характеристик, якими забезпечується новизна та оригінальність продуктів діяльності, а також рівень її результативності,

Ініціативність являє собою здатність або готовність особистості до виявлення активності та самостійності в різних ситуаціях, тобто здатність до прийняття рішень, виявлення творчості та здійснення самокерованого навчання й вирішення поставлених завдань.

2. Досліджено психолого-педагогічні особливості розвитку ініціативності та творчості молодших школярів. На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури було встановлено, що можливості для всебічного розвитку особистості молодшого школяра, у тому числі і розвиток його пізнавальної діяльності, укладають у собі уроки образотворчого мистецтва.

3. Визначено методичні особливості організації та проведення уроків образотворчого мистецтва з учнями початкової школи. Встановлено, що однією з важливих умов успішного розвитку ініціативності та творчості молодшого школяра є різноманітність та варіативність роботи з дітьми на уроках образотворчого мистецтва. Формування потреби пізнавати навколишній світ через художньо-творчі засоби є метою образотворчого мистецтва як засоби

розвитку пізнавальної та творчої діяльності, ініціативності та самостійності учня початкової школи. Використовуються різні шляхи розвитку творчої діяльності, такі як різноманітність форм, методів, засобів навчання, вибір поєднань, які стимулюють активність, ініціативність та самостійність учнів, а також забезпечують розвиток їх творчих здібностей.

4. Проведено аналіз типових освітніх програм та підручників з інтегрованого курсу «Мистецтво» для учнів початкової школи та встановлено, що молодшим школярам на уроках образотворчого мистецтва пропонується для виконання різні види завдань, спрямованих на розвиток нестандартного, творчого мислення та творчих здібностей, а при цьому подається конкретний алгоритм виконання дій.

Виявлено, що учням не пропонуються завдання, спрямовані на розвиток ініціативності та розкриття їх творчого потенціалу, реалізації своїх творчих задумів, тому вважаємо за доцільне впроваджувати «вільне образотворення», використовувати сучасні технології мистецтва та нетрадиційні техніки малювання на уроках образотворчого мистецтва.

5. Визначено рівень розвитку ініціативності та творчості молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. На констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи було встановлено, що в учнів недостатньо розвинена ініціативність та творчість: діти не розкривають свої творчі здібності під час різних видів образотворення; творча уява та самостійність в обранні художніх засобів на уроках образотворчого мистецтва не проявляється; в учнів відсутня мотивація до художньо-творчої діяльності та зацікавленість в образотворчому мистецтві.

Високий рівень розвитку ініціативності та творчості виявлено у 19% учнів в ЕГ та КГ; середній рівень – у 56% учнів в ЕГ та 62% учнів в КГ; низький рівень – у 25% учнів ЕГ та у 19% учнів в КГ.

6. На формуальному етапі експериментального дослідження було розроблено та практично впроваджено експериментальну систему роботи з розвитку ініціативності та творчості у молодших школярів на уроках

образотворчого мистецтва, що включала 7 уроків із використанням нетрадиційних технік образотворення («Чарівні квіти» у техніці ниткографія, «Анімалістичний портрет «Тигрюля» (гуаш), «Зимова казка» (пастель), «Метелик» (кольорова крейда), «Совуня» (малювання кавою), «Весела зачіска у мами» у техніці роздмухування соломинкою, аплікація «Весенні метелики»), а також проведення мистецького проєкту «Незвіданий космос» (3 уроки з використанням вільного малювання, флюїд-арту та створення пластилінового мультфільму).

Результати проведеного контрольного етапу експериментального дослідження свідчить про те, що: 1) в учнів ЕГ та КГ зросли показники високого (+21% в ЕГ) та середнього (+13% та +19% відповідно по групам) рівнів когнітивного критерію; 2) в учнів ЕГ та КГ переважає середній рівень мотиваційного критерію (по 65%); 3) в учнів ЕГ переважає середній та високий рівні діяльнісного критерію (64% та 36% відповідно), а в КГ – середній та низький рівні (50% та 29% відповідно).

Встановлено, що загальний рівень розвитку ініціативності та творчості в учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва в обох досліджуваних групах середній – 69% в ЕГ та 75% в КГ, при цьому високий рівень після формувального експерименту в ЕГ вище – 31%.

Гіпотеза дослідження доведена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник. 2023. URL: <https://sum.in.ua>(дата звернення: 07.08.2023).
2. Антипець В.П., Артюх М.С. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 125. С. 279–282.
3. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі. Житомир: Видавництво ім. І. Франка, 2012. С.14–41.
4. Барко В.І., Тютюнников А.Н. Як визначити творчі здібності дитини? Київ: Україна. 2011. 47 с.
5. Бех І.Д. Виховання особистості: навчальний посібник / 7-е вид., перероб. і доп. Київ: Либідь, 2018. 848 с.
6. Білан О., Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 428 с.
7. Блудова Ю.О. Художньо-естетичне виховання як один з основних чинників гармонійного розвитку особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Випуск 40. С. 64–70.
8. Бондаренко Т., Бутова Л., Вобленко В. Розвиток творчих здібностей учнів засобами рідного слова в позаурочний час. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2018. Вип.8. С. 170–178.
9. Васенко В.В. Формування самостійності молодших школярів у загальноосвітньому просторі початкової школи. *Східно-європейський науковий журнал*. 2021. №6 (70). С. 27-33.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів /за ред. В.Т. Бусела. Київ: Перун, 2017. 1728 с.
11. Волкова Н.П. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Академія, 2016. 616 с.

12. Воротникова І.П., Якубов С.В. Упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 140 с.

13. Гавриш Н., Ліннік О. Дитячий садок – початкова школа: перезавантаження?! *Дошкільне виховання*. 2019. № 9. С. 3–9.

14. Грищак Т.В., Мирончук Н.В. Розвиток творчого мислення учнів початкової школи у процесі вивчення гуманітарних дисциплін // XXXVII Всеукраїнська практично-пізнавальна інтернет-конференція. Наукове мислення. 2021. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/68-tridtsyat-soma-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/889-rozvitok-tvorchogo-mislennya-uchniv-pochatkovoji-shkoli-u-protsesi-vivchennya-gumanitarnikh-distsiplin> (дата звернення: 20.08.2023).

15. Грищенко Т.А. Естетичне виховання як актуальний напрям професійної підготовки фахівців педагогічного профілю. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Випуск № 1. С. 231–237.

16. Данько Н., Васько О. Розвиток образного мислення учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 10 (104). С. 325-338.

17. Данько Н.П., Кондратюк С.М., Павлущенко Н.М. Методи мистецької освіти молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 9 (93). С. 268-278.

18. Деленко В. Нестандартні прийоми малювання як засіб активізації творчого самовираження дошкільників. 2015. URL: <http://pedagogy.lnu.edu.ua/> (дата звернення: 11.06.2023).

19. Дубяга С.М. Педагогічні технології в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта». Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 160 с.

20. Жоболда Л.Д. Нетрадиційні техніки малювання, як засіб розвитку у дітей творчих здібностей, творчої уяви, художньо-естетичних почуттів // Досвід

роботи вчителя образотворчого мистецтва Кочубеївської філії-закладу I-II ступенів опорного закладу Орлівський НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів-дитячий садок» Кочубеївської сільської ОТГ Херсонської області Кочубеївського освітнього округу. Кочубеївка: Орлівський НВК, 2019. 71 с.

21. Іщенко Н.В., Гордієнко Т.В. Творчі здібності молодших школярів // Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (25-26 квітня 2018 року): збірник тез. Бердянськ : БДПУ, 2018. Ч. 1. С. 134-136.

22. Каращук О.В. Інноваційні технології як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Генезум*, 2021. URL: <https://genezum.org/library/innovaciyni-tehnologii-yak-zasib-rozvytku-tvorchyh-zdibnostey-molodshyh-shkolyariv> (дата звернення: 20.08.2023).

23. Кізілова Г.О., Шулько О.А. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2020. 152 с.

24. Коваль О.Є. Тематичний словник-довідник з психології та педагогіки. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 138 с.

25. Лінкевич С.Б. Ігрові технології та інновації в умовах реалізації Нової української школи. 2019. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/08/6_%D0%9B%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%A1.%D0%91..pdf (дата звернення: 01.06.2023).

26. Лобова О.В. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Школяр, 2018. 144 с.

27. Лук'янченко О.М. Особливості формування ініціативності у молодших школярів на уроках мистецтва. *Інноваційна педагогіка. Секція «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. 2020. № 75. Т. 2. С. 28–31.

28. Лупак Н.М. Художня комунікація в площині мистецької освіти: теорія, практика, інновації. *Мистецтво та освіта*. 2019. № 1 (91). С. 6–11.

29. Макарук О. Формування в молодших школярів підприємливості в контексті вимог Нової української школи. *Освітні обрії*. 2022. №1 (54). С. 105–109.
30. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Колотило О.М. Мистецтво: підручник для 1-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 2018. 144 с.
31. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Колотило О.М. Мистецтво: підручник для 3-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 2021. 128 с.
32. Миропольська Н.Є. Естетичне і художнє: логіка педагогічного взаємозв'язку. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошук*: збірник наукових праць. Київ-Запоріжжя, 2001. Вип. 21. С. 274–278.
33. Моляко В.О., Музика О.Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир: Видавництво «Рута», 2006. 320 с.
34. Осіння Ю. 20 спонтанних технік малювання для дітей. URL: <https://pedpresa.com.ua/148093-20-spontannyh-tehnik-malyuvannya-dlya-ditej.html> (дата звернення: 03.08.2023)
35. Островський В.М., Федун Г.П. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 152 с.
36. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема // *Проблеми освіти: Наук-метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 152-158.
37. Падалка А.П. Вплив нетрадиційних технік малювання на розвиток дітей. *Проблеми педагогіки*. 2018. № 1 (33). С. 37–38.
38. Пахолук В.Т. Нетрадиційні прийоми малювання, як засіб розвитку дрібної моторики рук дітей з особливими потребами. Ковель: НВК ДНЗ (ясла-садок) комбінованого типу № 7 – загальноосвітня школа (І ступеня), 2021 р. 29 с.

39. Петренко В.С. Креативність на уроках образотворчого мистецтва: як стимулювати творчість учнів. *The 8th International scientific and practical conference “Science and Technology: Problems, Prospects and Innovations” (May 11-13, 2023). CPN Publishing Group, Osaka, Japan.* 2023. С. 258–261.
40. Полякова Л. Нетрадиційні техніки малювання – стимул до творчості. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2013. № 8. С. 43–50.
41. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 49. Ст. 259.
42. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України.* 2018. № 19. Ст. 637.
43. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. *Офіційний вісник України.* 2002. №16. Стор. 11. Ст. 860.
44. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. №2145-VIII. *Офіційний вісник України.* 2017. № 78. Стор. 7. Ст. 2392.
45. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. №463-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2020. № 31. Ст. 226.
46. Протас О.Л. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості,* 2014. № 3. С. 26–29.
47. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. *Офіційний вісник України.* 2017. №1. Стор. 84. Ст. 22.
48. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / 4-е вид., перероб. і доп. Київ, 2017. 286 с.

49. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи *Гірська школа українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 39–50.

50. Савченко О.Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2015. №3. С. 10–16.

51. Санду Н. Використання нетрадиційних технік малювання в зображувальній діяльності. *Дошкільна освіта*. 2014. URL: http://dnz.ucoz.net/blog/sandu_n_vikoristannja_netradicijnikh_tekhnik_maljuvannja_v_zobrazhuvalnij_dijalnosti/2014-02-04-19-0-2(дата звернення: 18.12.2021).

52. Сорокіна О.Р. Нетрадиційні техніки малювання як засіб розвитку художньо-творчих здібностей дітей. *Молодий вчений*. 2019. № 44 (282). С. 354–355.

53. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон: Видавництво «Стар», 2016. 52 с.

54. Стеценко І.Б. Садовенко С.М. Мистецтво: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Світич, 2021. 128 с.

55. Суржанська В.А. Розвиваємо творчі здібності. Харків: Основа, 2017. 112 с.

56. Сухорукова Г.В., Дронова О.О., Голота Н.М., Янцур Л.А. Образотворче мистецтво з методикою виховання в дошкільному навчальному закладі. Підручник. Київ: Слово, 2018. 406 с.

57. Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. (1-2 клас): Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1272. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 12.04.2023).

58. Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. (1-2 клас): Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1272. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 17.08.2023).

59. Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. (3-4 клас): Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1273. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>(дата звернення: 17.03.2023).

60. Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. (3-4 клас): Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1273. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf> (дата звернення: 17.08.2023).

61. Турченко О. Формування ініціативності і підприємливості молодших школярів у освітньому процесі початкової школи // Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: матеріали II наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти другого року навчання ф-ту початк. навчання, Харків, 11 жовт. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди . Харків,, 2022. С. 34.

62. Український педагогічний словник / за ред. С.У. Гончаренка. Київ: Либідь, 2017. 376 с.

63. Федій О.А. Естетотерапія: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

64. Хупавцева Н. Теоретико-методологічні основи фасилітативної взаємодії в педагогічному процесі закладів середньої освіти. Монографія. Харків: Центрнавчальноїлітератури, 2020. 400 с.

65. Шапар В. Сучасний тлумачний словник психологічних термінів. Харків: Прапор, 2007. 640 с.

66. Aufseeser D., Bourdillon M., Carothers R., Lecoufle O. Children's work and children's well-being: Implications for policy. Development Policy Review. 2018. Vol. 36. Pp. 241–261.

67. Barron F. and David M. Harrington. Creativity, Intelligence and Personality. *Annual Review of Psychology*. 2016. V 32. P. 498–507.
68. Hallmann R.J. The necessary and sufficient conditions of creativity. *Creativity: its educational implications*. Sidney, 2015. 145 p.
69. Novakovic S. Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age Children. *Croatian Journal of Education*. Vol.17; Sp.Ed.No.1/2015. Pp. 153–163.
- Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/initiative?q=initiative> (accessed on 18.05.2023)
70. Pavlou V. Critical Reflections of Art and Education: Exploring Student-Teachers' Constructions of their Professional Identities. *Making. Proceedings. Frederick University*. 2019. Vol. 2. Pp. 627-632.
71. Preparing for Preschool and Primary School: Art. URL: <https://www.scholastic.com/parents/school-success/school-life/grade-by-grade/preparing-preschool-art.html> (accessed on 20.05.2023).
72. Rotbenberg A. Psychopathology and creative cognition. A comparison of hospitalized patients, Nobel laureates and controls. *Archives of General Psychiatry*. 2013. N 9. P. 586–598.
73. Širiakovienė A. Preschool-age children's education by art: problems and possibilities. *Issues in early Education*. 2019. Vol. 3(42). Pp. 134–143.
74. Urban K. K., Recent trends in creativity research and theory in Western Europe. *European Journal for High Ability*, 2018. P. 99–113.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика на визначення рівня розвитку творчої уяви у дітей молодшого шкільного віку «Неповні фігури» (Є. Торренс) (адаптована для виявлення рівня сформованості творчості та ініціативності засобами нетрадиційних технік малювання)

Мета дослідження: визначити рівень розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

Стимульний матеріал і устаткування: 5 аркушів паперу із зображеннями геометричних фігур; 1 аркуш паперу із зображенням частини предмета; кольорові олівці; фарби; виделки; ватні палички; губки для миття посуду.

Процедура дослідження

Дослідження проводиться у групах дітей. Досліджуваним респондентам дається наступна інструкція: «Сьогодні ми будемо малювати цікаві картинки із знайомих нам геометричних фігур.

Подивіться кожен на свій лист, на якому зображена геометрична фігура, і використовуючи цю форму, намалюйте картину, але намалюйте незвичайно, а з використанням запропонованих предметів, які ми у звичайному житті для малювання не застосовуємо – губку для миття посуду, ватні палички, виделки тощо».

Кожному учню пропонується одна з геометричних фігур, зображена на чистому аркуші паперу (в центрі), а також надаються кольорові олівці або інші матеріали, які дитина сама обере.

На виконання завдання відводиться 10–12 хвилин. Потім роботу забирають і по черзі пропонують наступні фігури.

Після домальовування геометричних фігур молодшим школярам дають завдання, в якому потрібно домалювати елемент предмета. При цьому також надається інструкція: «Подивіться на цей лист. Тут намальована частина якогось предмета. Домалюйте її так, щоб вийшла картина».

Дитині дають аркуш паперу із зображенням елемента предмета та кольорові олівці. Для роботи також відводиться 10–12 хвилин.

Обробка результатів

Роботи оцінюються в балах:

0 балів – завдання дитиною не виконане;

1 бал – дитина домальовує фігуру (елемент), але вже з різними деталями;

2 бали – дитина зображує окремий предмет, але вже з різними деталями;

3 бали – дитина зображує предмет, включений в якийсь уявний епізод, навколо об'єкта з'являється «поле речей»;

4 бали – дитина зображує кілька об'єктів по уявному сюжету;

5 балів – дитина зображує запропоновану фігуру (елемент) як другорядну деталь образу в якомусь уявному сюжеті.

Оцінка результатів дослідження:

0–9 балів – низький рівень;

10–19 балів – середній рівень;

20–30 балів – високий рівень.

Методика «Домальовування фігур» (О. Д'яченко)

(адаптована для виявлення рівня розвитку ініціативності та творчості засобами образотворчого мистецтва)

Мета: визначення рівня розвитку у молодших школярів творчої уяви, здатності до створення нових художніх образів.

Стимульний матеріал та обладнання: 10 карток розміром А5 з намальованою невеликою фігурою (Рис. Б.1), гуашові фарби, акварельні фарби, воскові олівці, нитки, виделки, ватяні палички, ватні диски, кульки тощо.

Процедура дослідження:

Педагог пропонує учню домальовати фігуру на картці за допомогою нетрадиційних матеріалів таким чином, щоб вийшла якась картинка. Після того, як дитина закінчила домальовувати фігуру, її просять назвати картинку. Відповідь записується, після цього дитині дається новий листок. Якщо дитина не розуміє інструкцію, експериментатор може показати дитині наочно виконання завдання, після цього дитину просять виконати завдання знову. Надалі допомога і демонстрація порядку виконання завдання не застосовуються.

Оцінка результатів.

Для оцінки рівня виконання завдання для кожної дитини підраховується коефіцієнт оригінальності (K_{op}): кількість неповторюваних зображень. Однаковими вважаються зображення, в яких фігура для домальовування перетворювалася в один і той же елемент. (K_{op}) дорівнює кількості малюнків, які не повторюються за характером використання заданої фігурки як у конкретної дитини, так і в інших дітей у групі.

Після цього порівнюються зображення, створені кожною дитиною обстежуваної групи на підставі однієї і тієї ж фігурки для домальовування. Якщо двоє дітей перетворюють фігуру в один і той же малюнок, то цей малюнок не зараховується жодній із цих дітей.

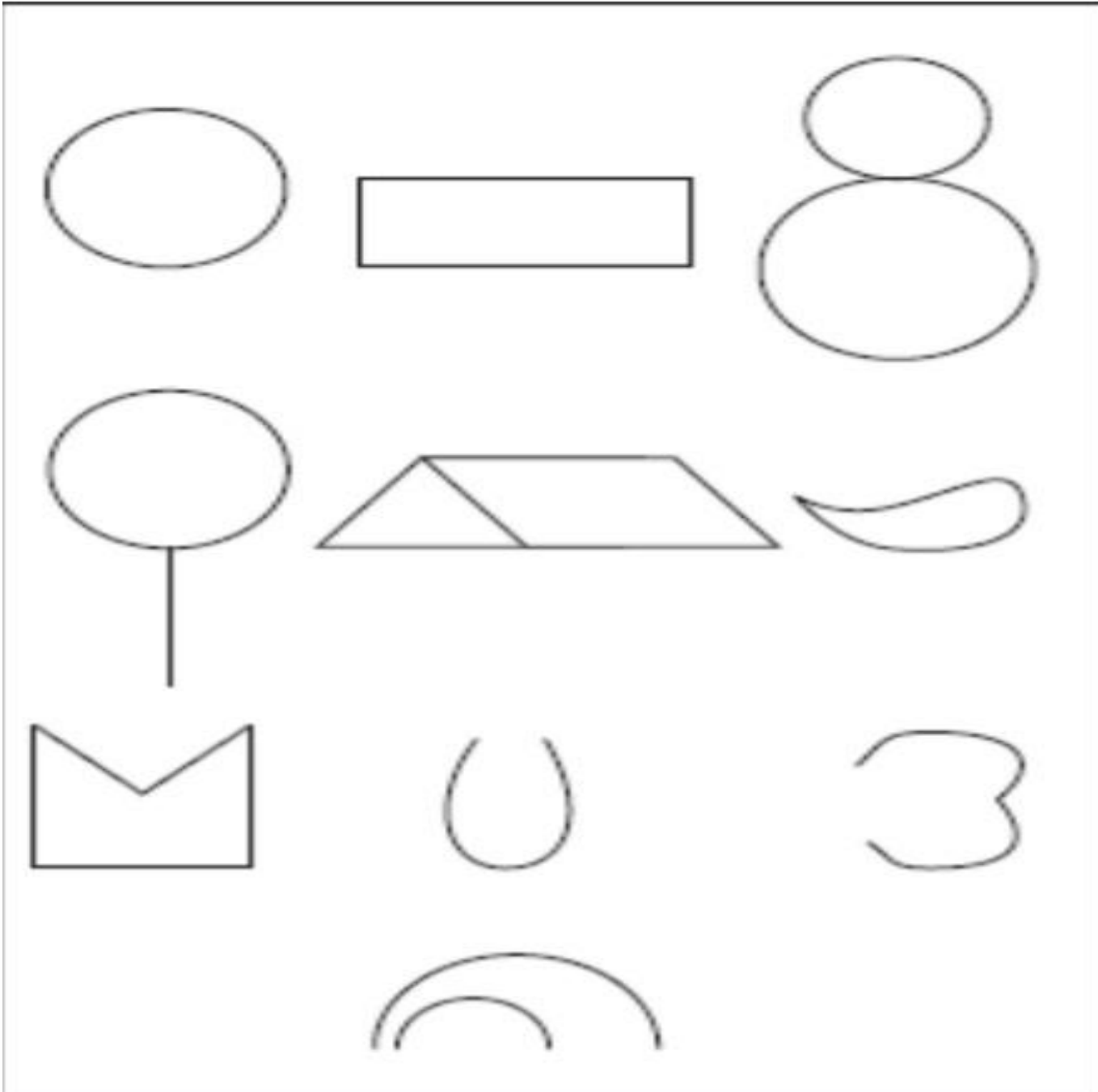
Таким чином, K_{op} дорівнює кількості малюнків, що не повторюються за характером використання заданої фігурки у самої дитини та ні у кого з дітей групи. Обчислюється K_{op} кожної дитини і після цього виводиться середні K_{op} по групі (складаються показники кожної дитини і діляться на кількість дітей в групі).

Низький рівень – K_{op} менше середнього по групі на 2 і більш бали) – діти практично не приймають завдання, малюють поряд з фігурою щось своє або дають безпредметні зображення. Іноді діти здатні для 1–2 фігур намалювати предметний схематичний малюнок.

Середній рівень – K_{op} дорівнює середньому по групі або на 1 бал вище або нижче середнього. Діти можуть домальовати більшість фігурок, при цьому їхні

малюнки схематичні з невеликою кількістю деталей. Завжди є малюнки, які повторюються самою дитиною або іншими дітьми в групі.

Високий рівень – K_{op} вище середнього по групі на 2 і більш бали. Малюнки схематичні, іноді деталізовані, але в основному оригінальні. Фігура, яка пропонується для домальовування найчастіше є центральним елементом малюнка.

Стимульний матеріал для проведення методики «Домальовування фігур»

(О. Д'яченко)

Методика «Чого не вистачає?» Р. Нємова**(адаптована автором****для молодшого шкільного віку з використанням засобів образотворення)**

Мета: визначення рівня розвитку спостережливості та здатності до самостійного створення повних образів предметів навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Стимульний матеріал та обладнання: 8 карток із картинками, в яких не вистачає окремих елементів; гуашові фарби, акварельні фарби, воскові олівці, нитки, виделки, ватяні палички, ватні диски, кульки тощо.

ХІД ОБСТЕЖЕННЯ

Учню пропонується розглянути чотири картинки, зображені на рисунках, на яких намальовані схожі предмети, але у різних співвідношеннях. Дитина має правильно відповісти на питання про якісні відносини предметів, зіставивши їх між собою. За допомогою цієї методики оцінюються уявлення дитини про якості об'єктів навколишнього світу, вміння порівнювати та зіставляти їх.

Надалі пропонується домалювати картинки, самостійно обираючи сюжетну лінію, утворюючи бракуючі частини зображених предметів, використовуючи при цьому самостійно обрані матеріали для образотворення.

Додаток Г

**Результати діагностики рівня розвитку ініціативності та творчості у
молодших школярів 4-А класу (ЕГ) на констатувальному етапі**

Прізвище та ім'я респондента ЕГ	Методика № 1		Методика № 2		Методика № 3		Загальна кількість балів	Загальний рівень
	Бали	Рівень	Бали	Рівень	Бали	Рівень		
Катерина Б.	26	В	3	В	2	С	31	Високий
Ігор В.	9	Н	2	С	1	Н	12	Низький
Роман В.	13	С	2	С	1	Н	16	Середній
Святослав В.	14	С	2	С	1	Н	17	Середній
Аліна Д.	28	В	3	В	2	С	33	Високий
Андрій К.	8	Н	2	С	1	Н	11	Низький
Кирило К.	18	С	2	С	2	С	22	Середній
Юрій К.	17	С	2	С	1	Н	20	Середній
Артем М.	24	В	2	С	2	С	28	Високий
Олексій М.	19	С	2	С	1	Н	22	Середній
Денис О.	8	Н	1	Н	1	Н	10	Середній
Дмитро О.	16	С	2	С	1	Н	19	Середній
Станіслав П.	9	Н	2	С	1	Н	12	Низький
Марк Р.	14	С	2	С	1	Н	17	Середній
Олександра Р.	12	С	2	С	1	Н	15	Середній
Михайло С.	8	Н	1	Н	1	Н	9	Низький
РАЗОМ: Високий рівень – 19% (3 особи) Середній рівень – 56% (9 осіб) Низький рівень – 25% (4 особи)								

Додаток Д

**Результати діагностики рівня розвитку ініціативності та творчості у
молодших школярів 4-Б класу (КГ) на констатувальному етапі**

Прізвище та ім'я респондента КГ	Методика № 1		Методика № 2		Методика № 3		Загальна кількість балів	Загальний рівень
	Бали	Рівень	Бали	Рівень	Бали	Рівень		
Альбіна В.	19	С	2	С	1	Н	22	Середній
Аліса Г.	9	Н	1	Н	1	Н	11	Низький
Владислав Г.	8	Н	2	С	1	Н	11	Низький
Валентина Д.	17	С	2	С	1	Н	20	Середній
Богдан К.	27	В	3	В	2	С	32	Високий
Вікторія К.	13	Н	1	Н	1	Н	15	Середній
Віталій К.	18	С	2	С	1	Н	21	Середній
Марк М.	25	В	3	В	2	С	30	Високий
Сергій М.	16	С	2	С	1	Н	19	Середній
Денис С.	9	Н	1	Н	1	Н	11	Низький
Карина С.	15	С	2	С	1	Н	18	Середній
Кирило С.	26	В	3	В	1	Н	30	Високий
Анастасія Т.	12	С	2	С	1	Н	15	Середній
Віктор Т.	14	С	2	С	1	Н	17	Середній
Світлана Т.	21	В	2	С	1	Н	24	Середній
Даніїл Я.	16	С	2	С	1	Н	19	Середній
РАЗОМ: Високий рівень – 19% (3 особи) Середній рівень – 63% (10 осіб) Низький рівень – 19% (3 особи)								

Додаток Е

**Результати діагностики рівня розвитку ініціативності та творчості у
молодших школярів 4-А класу (ЕГ) на контрольному етапі**

Прізвище та ім'я респондента ЕГ	Методика № 1		Методика № 2		Методика № 3		Загальна кількість балів	Загальний рівень
	Бали	Рівень	Бали	Рівень	Бали	Рівень		
Катерина Б.	26	В	3	В	2	С	31	Високий
Ігор В.	13	С	2	С	1	Н	16	Середній
Роман В.	15	С	2	С	1	Н	18	Середній
Святослав В.	25	В	3	В	2	С	30	Високий
Аліна Д.	28	В	3	В	3	В	34	Високий
Андрій К.	25	В	3	В	2	С	30	Високий
Кирило К.	17	С	2	С	2	С	21	Середній
Юрій К.	17	С	2	С	2	С	21	Середній
Артем М.	18	С	2	С	1	Н	21	Середній
Олексій М.	18	С	2	С	3	В	23	Середній
Денис О.	24	В	3	В	3	В	30	Високий
Дмитро О.	14	С	2	С	1	Н	17	Середній
Станіслав П.	12	С	2	С	1	Н	15	Середній
Марк Р.	19	С	2	С	2	С	23	Середній
Олександра Р.	16	С	2	С	1	Н	19	Середній
Михайло С.	12	С	1	Н	1	Н	14	Середній
<p>РАЗОМ: Високий рівень – 31% (5 осіб) Середній рівень – 69% (9 осіб) Низький рівень – 0% (0 осіб)</p>								

Додаток Ж

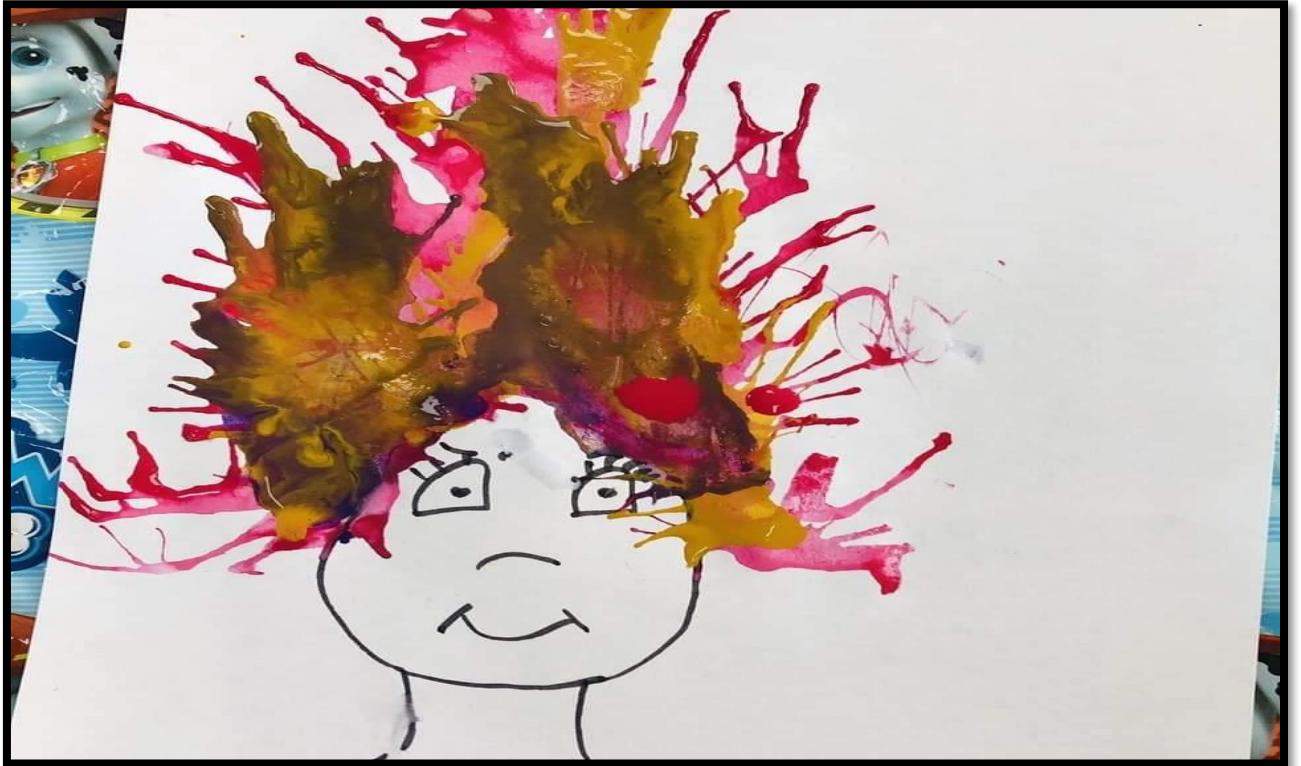
**Результати діагностики рівня розвитку ініціативності та творчості у
молодших школярів 4-Б класу (КГ) на контрольному етапі**

Прізвище та ім'я респондента КГ	Методика № 1		Методика № 2		Методика № 3		Загальна кількість балів	Загальний рівень
	Бали	Рівень	Бали	Рівень	Бали	Рівень		
Альбіна В.	19	С	2	С	1	Н	22	Середній
Аліса Г.	20	С	2	С	2	С	24	Середній
Владислав Г.	17	С	2	С	1	Н	20	Середній
Валентина Д.	15	Н	1	Н	1	Н	17	Середній
Богдан К.	28	В	3	В	2	С	33	Високий
Вікторія К.	12	Н	2	С	1	Н	15	Середній
Віталій К.	26	В	3	В	1	Н	30	Високий
Марк М.	15	С	2	С	1	Н	18	Середній
Сергій М.	27	В	3	В	2	С	32	Високий
Денис С.	16	С	2	С	1	Н	19	Середній
Карина С.	11	Н	1	Н	1	Н	13	Середній
Кирило С.	18	С	2	С	1	Н	21	Середній
Анастасія Т.	12	Н	2	С	1	Н	15	Середній
Віктор Т.	19	С	2	С	1	Н	22	Середній
Світлана Т.	25	В	2	С	2	С	29	Високий
Даніїл Я.	18	С	3	В	2	С	23	Середній
<p>РАЗОМ: Високий рівень – 25% (4 особи) Середній рівень – 75% (12 осіб) Низький рівень – 0% (0 осіб)</p>								

Приклади творчих робіт молодших школярів експериментальної групи (4-А клас), виконаних під час впровадження експериментальної системи роботи з розвитку ініціативності та творчості молодших школярів

«Чарівні квіти», роботи у техніці ниткографія

«Весела зачіска у мамі», робота у техніці «роздмухування соломинкою»

Мистецький проєкт «Незвіданий космос». Вільне малювання на тему космосу

Мистецький проєкт «Незвіданий космос». Вільне малювання на тему космосу

Анімалістичний портрет «Тигрюля». Гуаш.

«Зимова казка». Малювання фрагменту новорічної казки пастеллю.

«Метелик». Малювання кольоровою крейдою

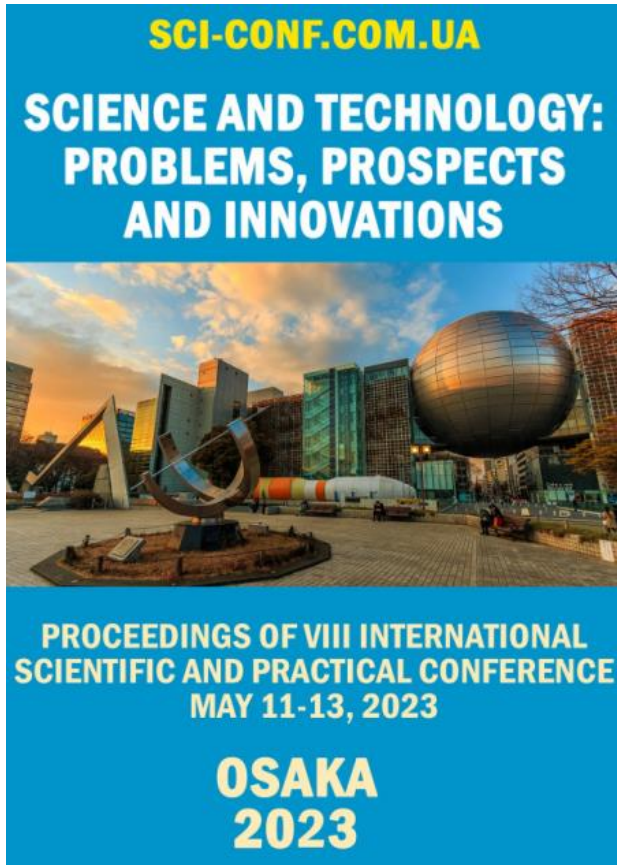
«Совуня». Малювання кавою.

Інтегрований проєкт «Яблуневий сад». Вільне малювання на тему
«Краса мого краю»

Додаток И

Петренко В.С. Креативність на уроках образотворчого мистецтва: як стимулювати творчість учнів. The 8th International scientific and practical conference “Science and Technology: Problems, Prospects and Innovations” (May 11-13, 2023)

PEDAGOGICAL SCIENCES	
36. Fedoriv Ya. R., Pirozhenko I. D., Solomashenko N. V., Zhukorska L. P., Fedoriv M. L.	207
STRATEGIES AND PRACTICES FOR ENHANCING LEARNER MOTIVATION IN TIMES OF WAR: UKRAINE CASE STUDY	
37. Veliu M. L., Sydor V. V.	217
THE USE OF DIGITAL EDUCATIONAL SPACE AS A TOOL OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A MODERN TEACHER	
38. Давиденко Ю. М.	222
ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ	
39. Зубрицька Р. В., Сирко І. М.	230
ЗЛО ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ПРОБЛЕМА У РОМАНІ В. ГОЛДІНГА «ВОЛОДАР МУХ»	
40. Кобильник Т. П., Герман В. І.	234
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ	
41. Лусіна Т. О.	238
ВІКОВІ ВІДМІННОСТІ У СПРІЙНЯТТІ КЕРІВНИКАМИ ШКІЛ ВЛАСНОЇ ЗДАТНОСТІ ДО ОБ'ЄКТИВНОГО ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	
42. Перебийніс В. Б., Пакули С. Л., Феєкстєва Н. С., Пакулина А. С.	247
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ БОРЦОВ ВОЛЬНОГО СТИЛЯ	
43. Петренко В. С.	258
КРЕАТИВНІСТЬ НА УРОКАХ ОБРАЗОВОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА: ЯК СТИМУЛОВАТИ ТВОРЧІСТЬ УЧНІВ	
44. Петрик К. Ю., Ісландіна С. О.	261
ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	
45. Роуцін П. С.	267
ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
46. Самсонова О. О., Осілько А. П., Грабовенко Є., Крамаренко Л.	271
ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СІМ'ї	
47. Скалецька Д. О., Гармаш О. М.	278
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА ПРИКЛАДІ МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ	
48. Улан А. М., Залойло В. В., Бузера Д. О., Корень І. С.	281
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ТА УРАХУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ	

7

УДК: 159.9

**КРЕАТИВНІСТЬ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА: ЯК
СТИМУЛОВАТИ ТВОРЧІСТЬ УЧНІВ**

Петренко Вікторія Сергіївна
студентка магістратури Криворізького
державного педагогічного університету
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація. У статті досліджується роль образотворчого мистецтва в розвитку креативності молодших школярів. Описано підходи, які можуть допомогти вчителям стимулювати творчість учнів на уроках мистецтва. Акцентовано увагу на важливості стимулювання уяви та фантазії, розвитку технічних здібностей, пошуку нових ідей та рішень. Визначено інструменти для забезпечення ефективного розвитку креативності та творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: креативність, творчість, молодший шкільний вік, розвиток, уява, фантазія.

Креативність - це здатність людини до створення нових ідей, концепцій та винаходів, які необхідні для розвитку суспільства та культури. Це процес, де людина може проявити свою уяву, здібності та досвід, щоб створювати щось нове та цікаве. Креативність може проявлятися в різних сферах життя, таких як мистецтво, наука, техніка, бізнес та ін. Вона є важливою складовою успіху в будь-якій галузі, оскільки дозволяє людині думати нестандартно та знаходити інноваційні рішення.

Явище креативності може розглядатися у декількох взаємопов'язаних аспектах. По-перше, з позиції новизни, адже креативність полягає в створенні щось нового та оригінального, що відрізняється від тих речей і явищ дійсності, які вже існують в реальності. По-друге, унікальність, яка проявляється в тому, що кожна людина має свій особистий неповторний досвід та особливості, що

формують її індивідуальний підхід до створення нового. Третій аспект – це корисність, яка визначається фактором розв'язання певних проблем та потягом до вдосконалення значимих для суспільства речей і явищ. Не можна забувати і про естетичність, як складову креативності. Вона може бути спрямована на створення гарних та естетичних речей, які викликають приємні емоції та враження.

Принципово важливу роль відіграє креативність у розвитку дітей молодшого шкільного віку. У цьому ключі можна запропонувати декілька простих, але максимально дієвих рекомендацій відносно того, як можна розвивати креативність на уроках образотворчого мистецтва.

1. Стимуляція уяви та фантазії. Важливо надати учням можливість вільно висловлювати свої ідеї та фантазії через малювання, ліплення або складання паперових конструкцій. Учні мають знати, що у них є постійний дозвіл на використання своєї уяви та фантазії для створення нестандартних та оригінальних робіт.

2. Розвиток технічних здібностей. Для того, щоб учень міг втілити свої ідеї в життя, він повинен володіти певними технічними здібностями. Тут важливо у ненав'язливій формі допомогти дитині розвивати свої навички малювання, ліплення або інших видів робіт, використовуючи різноманітні техніки та матеріали.

3. Сприяння творчому пошуку. У школярів завжди має бути можливість експериментувати зі створенням нових форм та образів. Пошук нових способів використання матеріалів та технік може стати ключовим фактором для розвитку креативності учнів.

4. Залучення до колективної творчості. Робота в групах може стимулювати учнів до співпраці та спільного творчого процесу. Колективна творчість дозволяє дітям взаємодіяти між собою, обмінюватися ідеями та вчитися співпрацювати.

5. Можливість висловлювати власну думку. Учні мають мати можливість вільно обирати теми своїх робіт та висловлювати свої ідеї та думки

відносно них. Це дозволить їм навчитися виражати свою творчу особистість та відчувати свою важливість у творчому процесі.

6. Розвиток навичок рефлексії. Важливо навчити учнів оцінювати свої власні роботи та виявляти в них особливості. Це може стати важливим етапом для розвитку креативності, оскільки дозволяє дітям зосередитися на процесі пошуку нових ідей та рішень.

7. Створення стимулів для творчості. В учнів завжди має бути можливість виставляти свої роботи на виставках, конкурсах або презентувати їх на шкільних заходах. Це дозволяє школярам відчувати своє значення та стимулює їх до подальшої генерації креативних ідей.

Отже, креативність є важливою складовою успіху в будь-якій сфері життя, тому розвиток цієї здібності у молодших школярів є важливим завданням для вчителя образотворчого мистецтва. Вчителі можуть допомогти учням розвивати технічні здібності, стимулювати творчий пошук та давати можливість виражати власні нестандартні ідеї та думки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волошко Л. Розвиток креативного мислення молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок*. № 9. 2017. С. 145-150.
2. Кондратова В. Розвиток художніх здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Педагогічні науки. № 91. 2010. С. 102-107.
3. Коновець С. В. Арт-технології у розвитку креативності особистості. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. С. 106-111.
4. Обертас Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Таврійський вісник освіти*. 1 (2). 2014. С. 120-125.

**Сертифікат, що засвідчує про участь у Міжнародному проєкті для
сільських шкіл в рамках спільного проєкту ННІМП ДЗВО «УМО» з
Католицьким університетом імені Іоанна Павла II у м. Люблін
(Республіка Польща)**

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Pedagogiki
Katedra Dydaktyki, Edukacji Szkolnej i Pedeutologii

Lublin, 19 czerwca 2023 r.

Szanowna Pani

Петренко Вікторія

serdecznie dziękujemy za troskę i zaangażowanie w przygotowanie
uczniów do udziału w konkursach – literackim

„Świat wiejskich wartości źródłem mojego wzrastania”

oraz plastycznym

„Piękno naszej okolicy”

organizowanym przez Katedrę Dydaktyki, Edukacji Szkolnej i Pedeutologii w ramach
Międzynarodowego Zespołu Szkół Wiejskich.

Dziękując z życzliwością liczymy na owocną współpracę w przyszłym roku szkolnym.

prof. dr hab. Krystyna Chalas
Kierownik Katedry Dydaktyki, Edukacji Szkolnej
i Pedeutologii